БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген,

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. МАРТ 16 СРЕДА № 62 (4546).

Өртээ 20 көп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Н. С. Хрущевтүн Францияга баар деп турарынга (1 арын).

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ: Өреникчилер хүнзээр школаларны организастаар дугайында (1 арын).

БОЛУУШКУННУҢ ИЗИ-БИЛЕ: Бөдүүн ажыл-ишчи (1 арын).

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫЫЛЫ! (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: М. Машпаадай. — Кадрлар-биле ажыл (2 арын).

М. Севен. — Агитколлективтер удуртукчуларының болгаш пропагандистериниң семинары (2 арын).

К. Кумаяң.—Үш чыл соонда... (2 арын).

ВЛКСМ Тыва обкомунуң II пленуму (2 арын).

К. Очур-оол. — Чеди чылдың ийиги чылында (2 арын).

Б. Токарев.—Культура-массалыг ажылды бедик деңнелге (2 арын).

Н. Допаа.— Херээженнер — мал-ажылында улуг күш (3 арын).

Д. Монгуш. — Садыгаашкынның чаа ургазы-биле (3 арын).

В. Сарбаа.—Хемчег алыр үеди келген (3 арын).

К. Дадар-оол. — Билзе чугула (3 арын).

КРИТИКА БОЛГАШ БИБЛИОГРАФИЯ: А. Данов, Т. Кызыл-оол. — Бистиң саналдарывыс (3 арын).

Областың профэвилелдериниң конференциязы

Бөгүн Кызыл хоорайда областың профэвилелдер организациязының эвилелдер аразының конференциязы ажыттынган.

СЭКП-ниң XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның, Совет чазактың оон дараазындагы төөгүлүг шиитпирлелерин күүседир дээш демиселге ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле областың профэвилелдер организациялары отчёттуг үеним дургузунда биче эвес ажылдарны чоруткан. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге болгаш массаларның идепкейжи чоруун көдүреринге, социалистиг чаршыты улам калбартырыңга профэвилел организацияларының ролю бедээн.

Областың экономика болгаш культура хөгжүдезинге, ыланган күрүне мурнунга хүлээлгелерни күүседир херекке профэвилел органнары партия организациязының идегелдиг дузалакчызы болуп, коммунизмниң школазы болур бедик адын алдарлыы-биле тудуп келген.

Үлетпүрде, тудугда болгаш көдээ ажыл-агыйда мурнакчыларның хөй-ниг отряды өзүп үнген, оон чиге Хову-Аксы комбинатта дашчы Кунгаа, токарь Зайченко, «Элегес» совхозта саанчы Кармалитова, «Кызыл партизан» совхозта кадарчы О. Капшык-Кара болгаш оон-даа өскелерни адап болур. Чеди чылдың ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш калбарган социалистиг чаршыта ам 20 мун ажыг кижи хаара туттунган. Бүдүрүлгелерде коммунистиг күш-ажылдың 8 бригадалары болгаш 40 ажыг шелыпчылары ажылдап турар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң чаагай чижээн 1961 чылдың 4-кү кварталының үлүүнге киириштир ажылдап турар чолаачылар № 1 АТК-да Беликов биле Зюзин, № 2 АТК-да Рашупкин олар көргүскеннер. «Тыва даг-дугу» комбинатта М. Кара-оол удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы ай, чыл планнарын үргүлүү 130—140 хуу чедир күүседип келген, оон кежигүннери хөй-ниитиниң ажылында шупту чаңгыс кижи ышкаш идепкейлиг киржип турарлар.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны хандыкшыдарының чугула хевири — доктаамал ажылдаар 52 бүдүрүлге чөвүлел хуралдары областа тургустунгулаан. Эрткен чылын оларның киргген 830 ажыг чаартыкчы саналдары бүдүрүлгелерде нептереттинген. Область типографиязында бүдүрүлге чөвүлел хуралы бүдүрүлгениң курлавырларын болгаш аргаларын шын илередип келгени-биле ол коллектив чеди чыл планын 6 чылда күүседирин шиитпирлээр аргалыг болуп турар.

Ажылчын, албан-хаакчыларның күш-ажылының байдалын болгаш чуртталга-амыдыралының деңнелин улам бедидериниң чугула чепсээ — коллективтиг керээлериң негелделерин профэвилел организацияларының болгаш ажыл-агый удурткучуларының хөй кезии эки күүседип келген. Областа 315 кежигүннерни каттыштырган 32 эге организацияларлыг чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның ниитилели доктаамал ажылдап турар. Эрткен чылын чаартыкчыларның 232 саналдарын бүдүрүлгелерге нептереткениниң түңнелинде бир миллион ажыг рубль камнап алдынган.

Ажылчын, албан-хаакчыларны кызыртынган ажыл хүнүнче шилчидериниң болгаш күш-ажыл төлевириниң чаа негелделериниң дугайында партия болгаш чазактың база ВЦСПС-тиң үндүрген доктаалынга хөлбаштыр чамдык бүдүрүлгелерде өлзөн ажылдар кылдынган. Областа хлеб быжырар черлериниң ажылчыннары кызыртынган ажыл хүнүнче шилчээннер. Элегес шахтазында, хлеб заводунда, харылзаа эргелелиниң шугумунда ажыл төлевирин чурумчудар ажыл доозулган.

Күш-ажылды болгаш ажыл төлевирин организастаарын эки-жидер айтырыглар дыка хөй бүдүрүлгелерде чедир шиитпирлеттинмейн турар. Областың СТС-териниң болгаш совхозтарының механизаторларының ажыл төлевирин эрткен чылдың май айда-ла чаа системаже шилчидер ужурлуг турда, ол айтырыг амга чедир узамдыгын келген. Ажылчыннарның чаартыкчы саналларын бүдүрүлгеге нептередириниң чугулазын чамдык профэвилел организациялары болгаш ажыл-агый удурткучулары үнелеп көрбейн турарлар. Эрткен чылын областың эзт, сүт болгаш азын-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелериниге чаңгыс-даа эгелекчи санал кирбээн чорук анда факт болур.

Профэвилелдериниң эвилелдер аразының область конференциязы чеди чылдың ийиги чылында бистиң аныяк бүдүрүлгелеривистиң мурнунда салдынган улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны хуусаа бетинде чедиишкинниг шиитпирлээриниң улам-на калбак аргаларын айтыр. Бо чылын областың бүдүрүлгелериниң коллективтери ниити продукция бүдүрериниң талазы-биле онаалдаларны хуусаа бетинде күүседип, 10,5 млн. рубльдиг үлетпүр барааннарын пландан ажыр бүдүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3,5 хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин 2 хуу чингедир болгаш 1195 мун рубльдиг камналгазын алыр. Ол хүлээлгелерни боттандырарынга профэвилел организацияларының ролюн улам-на бедидер, бүдүрүлгелерге чаа, мурнакчы аргаларны нептередир, совхозтарның, СТС-терниң часкы тарылгага үлегерлиг белеткенирин, а ол ышкаш мал кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирерин хандырар хемчеглерни алыры чугула.

Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң ажылынга хөй-ниитиниң контролюн күштелдирер, ажылчы чоннуң культурлуг амыдыралын, күрүнениң социал-хандырылгазының, эмнедгелериниң, культура-чырыдышкын албан черлериниң, спорт коллективтериниң, школаларның ажылын эки-жидер талазы-биле профэвилел организацияларының сорулгаларын шиитпирлээр айтырыгларже конференцияның делегаттары кичээнгейин угландырарлар.

Н. С. Хрущевтүн Францияга баар деп турарынга

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Парижке чеде бээр хүнүн март 23 кылдыр доктааткан.

Француз Республиканың Президентизи генерал де Голльдуң чалаанын ёзугаар Н. С. Хрущев апрель 3-ке чедир Францияга күрүнениң аян-чоруун кылып баар.

Кышкы оолдаашкында 100 хойдан-на 186 хураган

НИКОЛАЕВ. (СЭТА). Первомайск районнуң Май 1-зи аттыг колхозунуң хоочун хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Теодор эрткен чылын төрүүр 100 хойдан-на 186 хураганны доруктуруп алган, ам Ставропольдуң сураглыг хойжузу И. Малашенко-биле чарышка бирги чер дээш кызымаккай демиеежип турар.

1960—1961 чылдарда 100 хойдан-на 386 хураганны болгаш хой бүрүзүнден 11 килограмм дуктуг кыргып алырын М. Теодорнуң бригадазы хүлээнген.

Ам безин 100 хойдан 186 хураган алдынган. Хойнуң хөй нуруузу ийистээн. Бүгү төрүттүнген хураганнар бүрүн мөндр доругуп турар.

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Өөреникчилер хүнзээр школаларны организастаар дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели өөреникчилер хүнзээр школаларны бистиң чуртувуска организастаар дугайында айтырыгны көрген болгаш чогуур доктаалды хүлээп алган.

Ургуларның хөй-ниити кижизидилгезин улам ынай эки-жидер болгаш херектиң талазы-биле өг-бүлеге дузаламчыны күштелдирер төлээде, өөредилге-кижизидилгелиг албан черлериниң дээди хевири болур школа-интернаттарның четкизин калбартыры-биле чергелештир хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш көдээ черлерге ургуларның болгаш элээди назылыгларын хүн дургузунда анда хүнзээр школаларын тургузар деп шиитпирлээн. Өөреникчилер хүнзээр школаларны эвилелдешкен (областар чок) болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, ажылчы чоннар депутаттарының край, область болгаш хоорай (Москва болгаш Ленинград хоорайлар) күүсекомнарының, а од ышкаш Орук харылзаа министерствозунуң шиитпирлээнин ёзугаар ажыдар деп доктааткан.

Өөреникчилер хүнзээр школаларны I—VIII класстарның өөреникчилеринге тургузар болгаш од школаларны ажыдар чорук ук школаларның турар хоорайының азы суурунуң школаларынга өөредилгенин эзлчег барымдаалаар чоруун көвүдетпес таварылгада амгы бар турар ийикпе, азы чаа тудуп турар школа бажыңнарынга оларны тургузар.

Өөреникчилер хүнзээр школаларның өөреникчилери болза, ургуларны хүнзедир ажаап-тежээр ургуларга садтарында практикалап турары ышкаш, ада-иелериниң акша-хөрөнгизинин күсели-биле хүнде ийи катап изиг чемнерни алган турар.

Өөреникчилер хүнзээр школаларның I—II класстарының өөреникчилеринге болгаш кадыы кошкак ургуларга хүндүс удуурун база организастаар.

Эргежок чугула апарган таварылгада өөреникчилер хүнзээр школаларның өөреникчилериниң ниити составының 25 чедир хуузунуң чеминиң өртээн төлээринден, оларның иштинден 10 чедир хуузун шуут болгаш 15 чедир хуузун—чемненгени дээш төлевириниң чартык кезии чедир хостаар эргени ажылчы чоннар депутаттарының хоорай болгаш районнар Советтеринге тывыскан.

Өөреникчилер хүнзээр школаларга кичээл соонда үеде ургуларга ажылды кижизидикчилерге чорудар. Ол школаларның кижизидикчилериниге ниити эртемниң школаларының башкыларынга доктааткан чиигелдерни база артыкшылды тыпсыр.

Өөреникчилер хүнзээр школаларны ажаап-тежээн хандырарынга чарыгдалдарны, а ол ышкаш чемненилге талазы-биле өөреникчилерге тыпсыр чарыгдалдарны эвилелдешкен республикаларның бюджедериниң база Орук харылзаа министерствозунуң чырыдыышкынга акшаландырыышкыннарының күсели-биле чорудар. Өөреникчилер хүнзээр школаларга өөреникчилериниң изиг чемин организастаарын хандырарының талазы-биле хемчеглерни алырын эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелдериниге, Орук харылзаа министерствозунга болгаш Центросоюзка даараскан.

Колхозтар кежигүннериниң ургулары өөренир ыңдыг өөреникчилер хүнзээр школаларны организастаарынга болгаш колхозтарның хөрөнгизи-биле ыңдыг школаларга (административтиг болгаш кижизидилгелиг школалардан ашыда) ажылдаар немелде кижилерни болгаш өөреникчилериниң аъш-чеминге чарыгдалдарны хандырарын организастаарын колхозтарга сүмелээн.

Ниити эртемниң школаларынга организастап турар өөреникчилериниң хүнзээр бөлүктеринге хүнзээн алдынган доктаал база колдуунда күштүг болур.

Болуушкуннуң изи-биле

Бөдүүн ажыл-ишчи

МЫТИЩИ. (Москва область). (СЭТА). Мытищиде машина тудуунуң заводунда дөртку механиктиг цехтиң каннакчылар бригадири Матрена Алексеевна Крыловаңың дугайында улуг хүндүткел-биле чугаалажып турар. Бедик ат-алдарны, бүгү ажылчы коллективтиң ынакшылын ол бөдүүн ажыл-ишчи бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле, эш-өөрү дээш сагыңгыр сагыш човаңгыры-биле чедип алган.

Заводка Крылова 1930 чылда 20 харлыг тургаш ажылдап киргген. Бодунуң шудургузу-биле болгаш күш-ажылга ёзулуг-ла чуткүлдүг чоруу-биле кыска үеним иштинде ол каннаар ажылга өөренип апкан. Оон бээр, үш он чылдың дургузунда оон уран холун дамчып дыка хөй янзы-бүрү кезектер болгаш демир кылыглар эрткен. Бо үеним дургузунда нормазын ажыр күүсетпес таварылга аңаа турбаан. Кандыг-даа нарын онаалга турда Крылова-ла каннаан болза—ол кончуг эки кылдынган дээрзинге коллектив бүзүрээр.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында шак үе-даа барымдаалавайн камгалалдың бүдүрүлгезинге ол ажылдап турган. «Москваның камгалалы дээш» база «Ада-чурттуң Улуг дайынынга эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш» деп медальдар бүдүрүлгениң мурнакчызының хөрээнге көстүп келген. Оон адын заводтуң хүндүлүг номунга киргген. Бүдүрүлгениң 60 чыл болган оюн таварыштыр ону РСФСР-ниң Дээди Советиниң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

Ам Крыловаңың удурткан бригадазы автосамосвалдарның белдирлерин каннап турар.

Каннаар ажылдың бо үедеги аргалары-биле тулдур чепсеглеңнип алгаш бригадир бодунуң байлак дуржулгазын болгаш билинн өскелерге күзелдни-биле дамчыдып турар. Ол 30 чылдарның иштинде 50 ажыг бедик тускай мергежилдиг каннакчыларны белеткээн болгаш элээн каш үнелиг саналдарны киргген.

Матрена Алексеевна кайгамчык бүдүрүлгечи болуп турары-биле кады идепкейлиг хөй-ниитичи. Мытищиниң чурттакчылары ону боттарының хоорайының болгаш Москва областың ажылчы чоннарының депутаттар Советтериниң депутадынга соңгааннар. Ол элээн каш чылдарда улаштыр цехтиң болгаш заводтуң профэвилел комитеттериниң кежигүнү болуп келген. Крыловаңың кайгамчыктыг чаагай сеткилдиг шынары: цехте кады ажылдап турар өөрүнүң дугайында оон дыннангыры болгаш сагыш човаачалы долу хемчээли-биле көстүп илереэн. Агаар-бойдустуң байдалы кандыгдаа турда, аараан эмчиде чыдар херээжен ажылчын өөрүнге ол барып, оларга белектер чедирип бээри-биле чоруптар. Ыңдыг таварылгаларның дугайын В. Егоренкова, М. Григорьева, А. Левитская болгаш оон-даа өскелер өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Чарлыы-биле Матрена Алексеевна Крыловага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Мурнакчы саанчы

ПСКОВ. (СЭТА). Дедович районнуң «Кызыл хаяа» колхозунуң кежигүннериниң ниити хуралынга чеди чылдың ийиги чылында эзт болгаш сүт бүдүрерин көвүдедир талазы-биле хүлээлгени чугаалажып көрген. Татьяна Алексеевна Семенова индирге үнүп келген. Оон көзүлдүрле сүрээдеп турары илдеп.

— Мээн эргим хөрээжен өөнүктерим, кайгамчык үеде бис чурттап турар-дыр бис! Бөдүүн ажыл-ишчинин, мээн, улуг чеди ийиги кирижикчизи болур аас-кежиктиг болганымга өөрээнимни чажырар аргам чок. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга Никита Сергеевич Хрущев чуве чугаалап тургаш Рязаньның мал ажылдыгларын бистин шуптувуска үлегер-чижек кылдыр көргүскен болгай. А бистер, Псковтун көдээзинин ажыл-ишчилери база ынчаар ажылдап шыдавас бис бе? Шыдаар бис! Ам багай ажылдап болбас ажыл херекти кылып кирерде хөөн чок болуп болбас!

Энир чылын мен инек бүрүзүнден 4.570 килограмм сүттү саап алган мен, а бо чылын 5 мундан эвээш эвести саап ап болур мен. Эштер саанчылар, чаржыылынар!

Бо сөстерни саанчылар үүлдүгүзүнген кыйгылар-биле уктаанар.

Ам ол сураглыг саанчы Семеновання үлегер-чижээн эдерген хөй сүт саалдазы дээш, бо чылын 200 мун тоннадан эвээш эвес сүт дээш демисежип турарлар областың совхозтарында болгаш колхозтарында кайы көвей.

Татьяна Алексеевна он чыл ажыр саанчылап турар. Ол мурнунда чылдарда аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден 6.200 болгаш оон ажыг-даа килограмм сүттү саап ап келген. Эрткен чылын алдарлыг аргыкчы Валентина Гаганованың үлегери-биле ук саанчы, сүт-күр талазы-биле ортумак деп санап турган инектерни саарын хүлээнген. Ол инектерден безин Татьяна Алексеевна пуд-пуд сүттү саап ап турар болгаш арткан инектерден ортумаа-биле хүнде 25—30 килограммны саап ап турар.

— Кол чүве дээрге мал чемин ажыл-агыйжы чарыгдаары, малды үлегерлиг ажаары болур — деп, аныяк саанчыларга ол чугаалап турар.

Татьяна Алексеевнаның он-он тергиин эки өөреникчилери бар. Олар дээрге—эрткен чылын инек бүрүзүнден үш-дөрт мун сүттү сагган Анисимова угбашылар, Галя Зайцева, Валя Семенова, Валя Ефимова болгаш өске-даа дыка хөй саанчылар-дыр.

Олар суурнуң чурттакчылары-биле кады, делегей херээженнериниң хүнүнүң 50 чыл болган оюн демдеглеп тура ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты аңаа тывысканы дээш, Татьяна Алексеевнага байыр чедирип турганнар.

Часкы тарылгага төлептиг ужуражыылы!

☆ ☆ ☆

Белеткелдерни дүрген доозарынче күштерни организастаар

«Бора-Тайга» колхозтуң баштаар черинин даргазы турган О. Лопсан механизаторларның амыдыралынче багай сагыш салганындан тракторларның септелгезинин шынары багай болган. Оон ыңдыг болганының база бир чылдагааны болза, тракторларның моторларын болгаш өске-даа эрги кезектерин часкаш, чаа кезектер-биле солувайн, эргилерин эки септевейн чүгле чүп аштаан, дагын катап эптээнинде. Техниканы камныг эдилээр дугайында сагыш салбайн турар, тракторлар чер санай, трактористериниң бажыңнарының чанында кыштаан.

Часкы тарылга эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан турда-ла, бо колхозта чамдык тракторларны эмин эртир аар-саар ажылдарга ажыглап, үрелиишкинге таварыштырар чоруктар бар. Чижээ, тракторист О. Анай-оол № 52 «ДТ-54» деп трактор-биле ыяш сөөртүү тургаш, март 3-те тракторун бажыңының чанынга эккелгеш, дүне суун төкпейн тургускан. Оон уржуундан суг донгаш моторнуң блогун, галовказын, радиаторун чара тепкен. Ол тракторну катап септээринге барык-ла 4000 рубль чарыгдаттынар ужурлуг болган. Көдээ ажыл-агый машиналарыкың септелгези ам-даа доозулбаан. Кукуруза болгаш картофель сеялкалары септеттинмээн. «ЛД-10» деп дискаларның хааржактары кылдынмаан.

«Ишкин» колхоз көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин доозуп алза-даа, тарылгага ам-даа белен эвес. «ЗИГ-ЗАГ» деп 47 илиирлер бар, ам-даа оон кырынга 18 илиир хереглеттинип турар, 4 сцепкаларның дугуйлары чок. Артык кезектер хөйу-биле негеттинип турар. Сүт-Хөл СТС-тин дирекциязы артык кезектерни болгаш кожулда машиналарын эккелдириниң боттуг хемчеглерин албаан. Киров аттыг колхозтуң кукуруза сеялказының дугайында күзүн-не киирген чагы мынчага күүсеттинмээн. Районнуң кайы-даа колхозтары көдээ ажыл-агый техниказының баазазын улгаттырарынче кошкак кичээнгей салган. Буга каар болгаш чер дескилээр «КЗУ-0,38» деп маркалыг чаа 2 машина, элээн хөй таптадыкчылар СТС-те бар турбуже, колхозтар ону мынчага садып албаан.

Үрезин уруушкунунуң планын Киров аттыг, «Ишкин» колхозтар күүсеткен. «Алдан-Маадыр» колхоз тарад культураларының урза чогуур үрезининге 344 центнерни чедир урбаан. «Бора-Тайга» колхоз үрезин уруушкунунуң планын 91 хуу күүсеткен. СТС-те үрезинин үнүүчелин шылгаар лабораториязының эргелекчизи эш Страдумованың чугаалап турарындан ап көөрге, колхозтарда үрезиннериниң шынарын хынаар ажыл доозулбайн турар.

Тарылга шелунге өдек төгер талазы-биле «Ишкин» колхозтуң баштаар чери, ында партия, комсомол организациялары чамдык организастыг хемчеглерни алган. Комсомолчулар букурузаның гектар бүрүзүнден 300 центнерден куду эвес ногаан массаны алыр дээн хүлээлге алган, Ак-Тал, Ишкин-Аксы сүт-бараан фермаларының чанынга олар ниитизи-биле 60 гектар кукурузаны тарыыр. Аңаа 900 тонна чемишчидилгени, оон иштинде 30 тонна куш өдээн, 4 тонна хулду төгери-биле комсомолчу-аныяктар ажылдап турар. Ам 500 ажыг тонна өдек, 15 тонна куш өдээ төктүнген, бир тонна суперфосфатты колхоз садып алган. Ногаа, картофель шелунге 270 тонна өдекти огород бригадазы база сөөртүп эгелей берген. Чемишчидилге төгүүшкүнүнүң планын марттың ийиги чартыының төнчүзүнге чедир күүседир. Киров аттыг колхоз 21 кижи, 7 шанактыг аттар, «ДТ-24» деп трактор-биле 700 тонна ажыг өдекти сөөрткен, ам-даа 600 тоннаны сөөртүрүн планнап турар.

Чемишчидилге сөөртүлгезин «Бора-Тайга» колхозтуң үнелеп көрбейн турарын айтыры чугула. Бо артель ниитизи-биле 1800 тонна, оон иштинде букуруза шелунге 1500 тонна чемишчидилгени төгер. Ыңдыг турбуже, шолдерже өдек сөөртүлгези багай чоруп турар. Тыттар күш-ажылдаар кижилер бар хирезинде бо ажылдың темпизи кончуг оожум. Февраль 12-ден март 8-ке чедир Шолдээ-Тейде 40 ажыг га букуруза шелунде чүгле 260 тонна өдек сөөртүнген.

Сугтарыга системазын эде көөр, септээр ажылдар районда чоруттунмайн турар. Алаш бугазының дозу барык-ла сандан үнүп үрелген турбуже, мынчага чедир ону септээр ажыл эгелевээн. «Ишкин» колхозтун Инек-Даш, Чара-Каккан, Биче-Ак бугаларының септелгезинге база-ла сагыш салбайн турар.

Хову турлагларын септээр, чаа тудугларны немей кылыр ажыл кайы-даа колхозта эгелевээн. Киров аттыг колхоз үш турлагны немей тудар дээн хирезинде бо талазы-биле кылган ажылы чок, «Ишкин», Киров аттыг, «Бора-Тайга» колхозтарның Инек-Даш, Ак-Аксы, Өленниг-Хову, Шолдээ-Тей, Ак-Дашта урлагларын септээри негеттинип турар.

«Бора-Тайга» колхозтуң баштаар чери, ында көдээ Совет часкы тылгага белеткел дугайында айтырыгны Советтиг күүскомунга база чугаалашпаан. Өске-даа көдээ Советтер тарылгага белеткелди дүргедиринче чогуур кичээнгей салбайн келген.

Сүт-Хөл районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары тарылганы чедиишкинниг чорудары-биле белеткелдерде четпестерни эң кыска хуусада чайладырының шыңгыы хемчеглерин алза чогуур.

«Шынның» рейдизи:
С. ЧАДААЛАЙ,
Бора-Тайга көдээ Советтин депутады.
О. ДУКТУГ,
«Ишкин» колхозта комсомол организациязының секретары.
М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

Ийи колхозта

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң комсомолчулары болгаш аныяктары ховуларже чемишчидилгелер сөөртүрүнүң шалыпчы айын организастыг эгелээннер.

Комсомолчулар өдек сөөртүр 6 кижилиг, бир «ДТ-24» деп тергелиг тракторлуг звенону тургускан. Ону ВЛКСМ райкомунуң бюро кежигүү, колхозтуң агроному Борис Политов удуртып турар. Комсомолчулар болгаш аныяктар баштайгы беш хонукта букуруза шелунче 475 тонна кара өдекти сөөртканнер. Комсомолчу тракторист Бавуу эң кызымак ажылдаан.

Колхозтуң комсомол организациязы чемишчидилге сөөртүлгезинче 5 шанактыг аътты болгаш 10 аныяктарны немей чорудар деп турар. Шуй ортумак школазының комсомол организациязы, пионер дружиназының түс-түс звенолары хүл, куш өдээ чыырын организастап турар.

«Тиилелге» колхозта коммунист Сендажыга удурткан бир тракторлуг, 5 кижилиг звено 360 тонна өдекти ногаа шелунче сөөрткен. Оларга Кызыл-Даг чеди чыл школазының өөреникчилери улуг дузаны чедирип, өдекти бөлеринге, чүдүреринге дузалажып турарлар.

С. САДИ,
ВЛКСМ райкомунуң секретары.

Күжениишкинниг күш-ажыл

Каа-Хем районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары 1960 ажылагый чылында 1600 га букуруза тарып өстүрбүшаан, га бүрүзүнденне 300 центнер ногаан массаны алырын хүлээнгеннер.

Бо чугула сорулганы күүседир дээш комсомолчулар букуруза тарыыр шелдерже чемишчидилгени организастыг сөөртүп турар. Сөөлгү хүннерде районда 5000 тонна өдекти сөөрткен.

Шалыпчы айда «Тиилелге» колхозтуң комсомолчулары 560 тонна, Ленин аттыг колхозтуң комсомолчулары 460 тонна чемишчидилгени сөөртүп, мурнакчы болуп турар. Район төвүнүң комсомолчулары болгаш аныяктары дыштанып хүннерде «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарның чемишчидилге сөөртүлгезинге дузалажырлар.

А. ТҮЛҮШ.

Өдек сөөртүлгези

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң комсомол эге организациязы ногаа болгаш букуруза шелериниче өдек сөөртүр 12 кижилиг, 2 тракторлуг, 5 шанактыг аътты звенону тургускан.

Колхозтуң агроному Полина Бегаева звенонуң ажылын эки удуртып турар болгаш олар 80 га шелче 450 тонна өдекти сөөрткеннер. Өдек сөөртүлгезинде трактористер Лопсан, Доспан-оол болгаш өдекти бөлүп, чүдүрүп турар Биче-оол, Дартан-оол эки ажылдап турарлар.

Ол колхоз бо чылын 220 га букурузаны тарыыр. Ону тарыыр, ажаар 4 букуруза агрегаттарын тургускан. Эрткен чылын букурузадан бедик дүжүт алганы дээш, ВЛКСМ ТК-дан хол шагы-биле шаннаткан комсомолчу Крайник Дашпыл-оол ол агрегаттарның механизаторлары-биле өдек сөөртүрүн организастап эгелээн.

Ф. СОПУЛДАЙ,
комсомол райкомунуң бирги секретары.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ

Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары чеди чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ону ёзугаар районнуң мыйыстыг бода малының бажы 11,7 мун, хою — 104 мун, өшкүү—9 мун болгаш хаваны—3 мун чедир өскен турар. Бо чылын күрүнеге 1900 тонна эштти, 1790 тонна сүттү, 200 тонна дүктү садар.

Мооң-биле кады чер ажылының талазы-биле база улуг сорулгалар салдынган. Бо чылын районнуң чүгле тараа культураларының шөлү безин 24 мун гектар чедир калбаран, чүгүле культура бөлүр кукурузаны 1860 гектарга тарыыр. Ниитиниң малынга 61 мун тонна силос белеткээр сорулга салдынып турар.

Бандыг-даа ажыл-херектэ кижилер, кадрлар кылып боттандырар болгай. Мооң ужурунда СЭКП райкому болгаш партия эге организациялары кадрларны кижизидип өстүрер, оларны ажылга шын шилип, дидим депшидер айтырыгже чүгүлө кичээнгейни салып турар.

Кадрлар дугайында айтырыгны СЭКП райкому эрткен чылын пленумга ийи удаа тургускан. Ацаа санал берген эштер кадрлар талазы-биле ажылда улуг четпестер барын шыныг шүгүмүлеп турган. Колхозтарда кадрларны быжыглаар, бригадирлерни, ферма эргелекчилерин, учётчиктерни, сан ажылдакчыларын өөредип белеткээр хемчеглерни партия райкому, райкүүском, көдээ ажыл-агый инспекциязы четпес организастап келген.

Мооң уламындан, ылангыя чамдык колхозтарның удуртур ажылдакчылары политиктиг билиин, ажыл-херектэ башкарар мергежилин бедитпес күүлдер, харыысалга чок чоруктар илереп турар. Ону партияның чамдык эге организациялары эскербейн, ылангыя аныяк, өзүп олурар кадрларны удуртур ажылдарга депшидеринче кичээнгей салбайн турары дыка четпес.

1959 чылдың эгезинде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизинге Т. Маковкинни кирген. Ону мурнунда хову ажылының, тудуг бригадазының болгаш колхозтуң өскедаа удуртур ажылдарынга чорааны дээш, а сөөлгү үеде ооң өзүлдезин, арга-мергежилин өөренип көрбейн, чүгле чаныс талазын барымдаалаан турган. Мооң түңнелинде Маковкин ферманың ажылын баксыраткан, ону декабрьда халаар ужурга таварышкан.

Ферманың эргелекчизинге дараазында кирген аныяк коммунист Л. Соблинни ажыл-агыйга организакчы мергежилди илереткен. Коллектив бо чылдың январьда бедик көрүүлүглүг болганындан сүт саалазының талазы-биле чарышка районда бирги черни эзлээш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Мурнунда «Эйлиг-Хем» колхозка зоотехник турган К. Сандыйны багай ажылдаан дээш ол хүлээлгеден ынчаарда дүжүргеш, ында сүт-бараан фермазының эргелекчизинге кирген. Сандый ол чүгүлө ажыл участогун база баксыраткан. Ындыг турбуже райкүүскомнуң көдээ ажылагый инспекциязы ону Жданов аттыг колхозтуң зоотехнигинге чоруткан. Сандый ол ажылды база башкарып чадаан, сөөлүнде ол колхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизинге киргеш, ооң база үндүргкен.

Шак ындыг чорук кадрлар-биле ажылдың кошкаан, кижилерниң мөзү-шынарын, ажылга мергежилин билбес чорукту херечилеп турар. Аныяктарның иштинден удуртур кадрларны өстүрүп, өөредип алырынче сагыш салбайн,—биске кадр беринер—дээн негелде кылыр чорукту Жданов аттыг колхозтуң даргазы турган М. Мөмбей-оол, «Х Улуг хурал» колхозтуң даргазы А. Дежнев олар үргүлүү көдүүп турган. Шынында ол колхозтарның даргаларынга олар 5—6 чыл иштинде кадр айтырыын сонуургавайн келген.

Кижилер, кадрлар дугайында айтырыг кайда эки тургустунган болдур, ында байдал үлегерлиг, ажыл-агыйның көргүзүүлери бедик болуп турарын практика улам бүзүредип турар. Бо талазы-биле «Чодураа» колхозта байдал дээре тургустунган. Эрткен чылын ийиги хову-трактор бригадазының бригадириинге аныяк тракторист С. Шивит депшиттиргеш, эки түңнелдерни көргүскен. Бо чылын ол колхозтуң даргазының орлакчызында сонгуттурган.

«Чодураа» колхозтуң баштаар чери, ында партия организациязы артель бүдүүлгезиниң башкарылгазында аныяк кадрларны дидим депшидип, оларга боттуг дузалап турар. Кадр айтырыын шын тургузуп, колхозтуң мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче чонну организастап, бар арга-ларны болгаш курлавырларны чеп ажылап турарындан «Чодураа» колхоз сөөлгү үеде районнуң дээре колхозтарының бирээзи апарган.

Партияның чамдык эге организацияларында болгаш ажыл-агый удуртукчуларында аныяк кадрларны депшиткеш, бүгү чүве шиитпирлеттингени ол кылдыр бодаар шын эвес чоруктар бар. Кадрлар-биле ажылды доктаамал, үргүлүү чорудар херек. Оларның политиктиг, экономиктиг билиин, ажылга мергежилин бедиириинге партия организациязы нерээр, оларга боттуг дузалаар ужуруг. Семинарларны, ажыл дүжүлгазы солчур хуралдарны өйдө чорудуп турары чүгүлө.

М. МАШПААДАЙ,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары.

Агитколлективтер удуртукчуларының болгаш пропагандистерниң семинары

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң партия, комсомол политчырыдышкынының пропагандистериниң, агитколлективтер эргелекчилериниң семинары болуп эрткен.

«В. И. Ленин—Коммунистиг партияның болгаш Совет түрүүниң үндезилекчизи, бүгү делегей пролетариадының улуг башкызы . болгаш баштынчызы», «СЭКП ТК-ның декабрь (1959 ч.) Пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң мурнунда тургустунуп турар сорулгалар дугайында», «Амыр үениң байдалында партия пропагандазының сорулгаларының дугайында болгаш районнуң партия организациязының сорулгалары», «Көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүүкчүлүүн бедиириниң оруктары», «Көдээ ажыл-агый бүдүүлгезин специализастаары», «Тарааны аңгылап ажаары база ооң ужур-дузазы», «Бүгү делегей байдалының дугайында», «Атеистиг пропаганданың хевирлериниң болгаш арга-ларының дугайында», «Малды тарып боозадырының ужур-дузазы болгаш ооң чуруму», «Чинге нарын дүктүг хой ажылын хөгжүдери, ооң онзагай үүлдери», «Колхозтарга күш-ажылдың нормалаашкыны болгаш төлевири» деп темалар-лыг лекцияларны семинарның киржикчилери дыңнааннар. Партия, комсомол чырыдышкынының четкизиниң ажылында организастыг айтырыгларны семинарның киржикчилери чугаалашкан. Ол ышкаш чамдык пропагандистерниң дүржүлга солчуушкуну база болган.

Семинарга номчуттунган лекцияларның талазы-биле хөй айтырыглар салдынган болгаш билдингир, тода харыылар бердинген.

М. СЕВЕН.

Дээштиг хана солуну дээш

Бай-Тайга районда «Тиилелге» колхозта дириг, чидиг шүгүмчүлелдиг болгаш мурнакчы кижилериниң үлегер дүржүлгазын бижип көргүзер хана солуну сөөлгү үеде шуут ажылдавастаан. Колхозтуң хүндүлел самбырязы кандыг-даа ажыглаа чок турүп турар. А колхозта колхозчу амыдыралдың бүгү адырларында ажылдап турар кижилериниң аразында үлегер-дүржүлгазын алгы дег мурнакчылар хөй.

Оон-биле чергелештир, четпестер база хөй. Оларны-даа шүгүмчүлеп, илереткен чүве чок болуп турар. Чижээ, 1959 чылда 60 ажыг колхозчулар күш-хүннүң минимумун чылдагаан чокка күүсетпээн. Оларны нүге бижип болбас дээп!

Хана солунун канчаар-даа каастап, чараштап, ооң утка-шынарын бедик деңнелге кылыр дизе колхозта күш четчир.

К. ХЕРТЕК.

ХАЛАШКАН ДАЙЫНЧЫЛАР ФАБРИКАНЫҢ ЦЕХТЕРИНДЕ АЖЫЛДАП ТУРАР

Москва область. Ивантеевскиниң трикотаж фабриказының цехтеринде Совет Армияның хүрээлениннен халашкан болук дайынчылар ажылдап киргеннер.

Чурукта: мастерниң дузалакчызы И. П. Крючков (солагай талазында) чоокта чаа шеригден келген аныяк ажылчын Юрий Королевка машинага канчаар ажылдаарын айтып берип тур.

Фото **В. Гагановтуу.**

ПӨС КЫЛЫГЛАРЫНЫҢ ЧАА ХЕВИРЛЕРИ

Белорус ССР. Минскиниң пөсчүлери сес үүл чаа пөстерни кылып үндүреринге белеткээннер. Хевир болгаш хемчээл талазы-биле таарыштыр аргаан дүк болгаш чартык дүк будуштуг материалдарны херээженнерге хеп кылырынга ажыглаары-биле кылып үндүрүп турар. Ол пөстер дүк будуштуг пөстерден даштыкы хезириниң талазы-биле тудак чох болган. Оон-биле кады чаа пөстерниң шынарын экижидериниң талазы-биле ажыл чорун турар.

Чурукта: пөстерни таарыштыр аргыр, керии эргелекчизиниң орлакчызы П. И. Ермольев биле фактуралакчы Л. Филиппова чаа пөстерниң шынарын хынап турлар.

Фото **И. Эмитровичиниң.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң II пленуму

Марттың 11-де ВЛКСМ Тыва обкомунуң II пленуму болуп эрткен. Пленумга областың көдээ ажыл-агыйының аныяк мурнакчыларын база чалап олуруштурган.

«Комсомол эге организацияларын өзүлде болгаш организас талазы-биле быжыглаары—СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң (1959 ч.) шиитпирлерин болгаш чедиги чылдың ийиги чылында социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседириниң кол негелделери» деп, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары В. Д. Доруун-оолдуң илеткелин пленум чугаалашкан.

Областың комсомол организациялары СЭКП-ниң XXI съездизинин шиитпирлерин, чеди чылдың бирги чылының планын, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш бар күштерни болгаш арга-ларны ажыглап ажылдаан дээрзин илеткелчи демдеглээн. Социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң эки үлегер-чижектерин Өвүр районнуң «Торгалыг», Тес-Хемниң «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарының комсомол организациялары көргүскеннер. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерин Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин районнарның комсомол организациялары чедиишкинниг күүсеткен.

Ынчалза-даа комсомолдуң чамдык организациялары алган хүлээлгелерин күүсетпээнин ол шүгүмчүлээн. Ылангыя Сүт-Хөлдүң комсомол райкому колхозтарда эге организацияларга практиктиг дуза көргүзүрин өскижитпээн, мурнакчыларның дүржүлгазын нептередир ажылды чорутпаан. Областың комсомол конференциязынга Сүт-Хөл районнуң комсомол организациязының ажылында улуг четпестерни илереткен турган, ону чайладырының хемчеглерин ол райком амга чедир ап чорутпаан. Ол районнуң «Алдан-Маадыр», Киров аттыг колхозтарындан 10 комсомолчулар мал ажылынга ажылдаар күзелин илереткен турда-ла, комсомол райкому ону деткивээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1959 ч.) Пленумунуң доктаалын таныжып турда, областың ажыл-ишчилери чеди чыл планын беш чылда күүседир хүлээлгени алган.

Маная холбаштыр областың комсомол организациязы аныяктарның күжү-биле 7000 тонна, ооң иштинде комсомолчуларның хууда ажылагыйларындан 350 тонна эштти күрүнеге садарын; аныяк хойжуларының коданнарындан 500 тонна дүктү кыргып алырын, мал ажылынче 800 оолдар, кыстарны, ооң иштинде 200 саанчыларны, 215 хойжуларны, 50 бызаа ажаакчыларын, 70 хавал ажаакчыларын, 80 куш ажаакчыларын чорударын; обласка мал чеминиң 80 хуузун комсомолчу-аныяктар звеноларының күжү-биле белеткээрин, 9600 га кукурузадан гектар бүрүзүнден-не 300 центнерден эвээш эвес дүжүттү ажаап алырын шиитпирлээш, олче утланган ажылдарны чорудуп турар.

Гектар санындан кукурузаның 300 центнерден куду эвес ногаан массазын ап болурунуң дүржүлгазын эрткен чылын Танды районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары көргүскен. «Революцияның чалбыжы» колхозта комсомолчу Гуляевтиң агрегады 205 ганың бирээзинден-не 425 центнер, «Межегей» совхозта эш Николаевтиң механизастаан звенозу 120 ганың бирээзинден-не 524 центнер, 20 ганың бир гектарындан 784 центнер ногаан массаны алган.

Кукурузаның дүжүдүн бедидер үлүүде колхоз, совхоз бүрүзүнге комсомолчу-аныяктарның комплекснлиг агрегаттарын тургузарын, га бүрүзүнге-ле 20 тонна өдекти сөөртүрүн, техниканы тарылгага белеткээрин, механизаторларның агротехниктиг өөредилгезин организастаарын илеткелчи онзалап чугаалаан. ВЛКСМ обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар март 5-тен апрель 5-ке чедир ховуларже 100 мун тонна чемишчидилгелерни сөөртүрүнүң шалыпчы айын чарлаан. Колхозтарның, совхозтарның комсомол организациялары тарылга шөлдериниче чемишчидилгелерни сөөртүрүн оперативтиг удуртурунуң чугулазын пленум онзалап айыткан.

1960 чылда — чеди чылдың ийиги чылында социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле организакчы ажылды областың комсомол организациязы чорудуп турар. Каа-Хем районнуң комсомол организациязы март 1-ге чедир күрүнеге 230 центнер эштти, 263 тонна сүттү, а Эрзиниң комсомолчулары 16 тонна сүттү саткан. Комсомол обкомунуң кежигүнү Оюн Фая («Элегес» совхоз) бо чылдың 2 айында инек бүрүзүнден-не 263 кг сүттү, а Бии-Хемниң «Өөк» совхозунда Елена Седен 225 кг сүттү саткан.

Ынчалза-даа 1960 чылдың бирги кварталында мал продуктуларын белеткээринге болгаш садарынга чамдык районнарның комсомол организациялары кошкак кижилер турар. Күрүнеге эштти садары март 1-ге чедир эрткен чылдыындан-даа эвээш болган. Бирги кварталда эштти садарының планын Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга районнар чүгле 4 — 5 хуу күүсеткилээн.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ВЛКСМ ТК-ның VII пленумунуң шиитпирлерин аныяктарга мынчага чедир таныштырбаан комсомол организациялары безин-бар. Бии-Хем районнуң «СЭКП-ниң XX съездизи» колхозта комсомол организациязы комсомолчуларның болгаш аныяктарның хуралын эрткен чылдың октябрь айдан бээр чангыс-даа удаа чылдырбаан. Культура-массалыг ажыл шуут чоруттунмайн турар. Ындыг четпестерни узуткаар талазы-биле хемчег албайн турар Бии-Хемниң комсомол райкому улуг буруулут.

Улуг-Хем, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарның комсомол райкомнары, Кызыл хооркому мурнакчы аныяктарны ВЛКСМ-ниң хүрээлениниң киирип алыр ажылды багай чорудуп турар. Кызыл хооркому 1958 чылда 268 кижини комсомолга хүлээп алган болза, а 1959 чылда чүгле 199 кижини хүлээп алган. Бии-Хем районнуң «Хадын», «Искра», Ленин аттыг, Таңдының Сталин аттыг колхозтарында болгаш Чаа-Хөл СТС-те, «Межегей», «Кызыл партизан», «Өөк» совхозтарда комсомол организациялары 1959 чылда ВЛКСМ-ге чангыс-даа кижи хүлээп албааннар.

Чамдык комсомол райкомнары комсомолга кирер дээннерниң билдириишкиннерин үр үеде шиитпирлевейн турар. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң аныяктары Монгуш Кара-Хуна, Сат Күскелмаа оларның ол дугайында билдириишкиннерин комсомол райкомунуң бюрозу 8 ай эрткенде шиитпирлеп көргөн, а Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң аныяк колхозчузу Туполованың билдириишкинин ВЛКСМ райкому 2 чыл шыгжаан.

«Мун-мун аныяк кижилерниң сонуургалдарын болгаш дилээн чогуур өй-шаанда көөру — комсомолдуң кижизидилге ажылының чугула адыры болур» деп Н. С. Хрущев ВЛКСМ-ниң XII съездизинге чугаалаан. Ол айтыышкынны амыдыралга үлегерлиг боттандырарының айтырыгларын пленумга санал бергеннер чугаалап турганнар. Ылангыя комсомол организацияларын өзүлде болгаш организас талазы-биле быжыглаары комсомолдуң область организациязының иштики организастыг болгаш кижизидилгелиг ажылын үндезини-биле экижидери — ажылдың сорулгаларны чедиишкиниг боттандырарынга комсомолчу аныяктарның киржилгезин улам күштелдирер деп түңнелди пленум кылган. Ол талазы-биле чорудар ажылдарны тодаргайлаан доктаалды пленум хүлээп алган.

Чеди чылдың ийиги чылында

Районнуң колхозтары болгаш «Барлык» совхозу СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, боттарында бар арга-ларны болгаш курлавырларны санап көргеш, чеди чыл планының ийиги чылында социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

1960 чылда ниитиниң мыйыстыг бода малының баш санын 14,5 хуу, хойну—20 хуу, хаванны—26 хуу өстүрер. «Барлык» совхоз эштти бүдүреринге бир улуг курлавыр болур хаванның баш санын 44 хуу өстүрер. Саар инек бүрүзүнден колхозтар 1400 кг, «Барлык» совхоз — 1500 кг сүттү саар, колхозтар бир хойдан-на 2 кг дүктү, а совхоз—2,4 кг дүктү алыр.

Район мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көөдүдир болгаш күрүнеге 12 мун центнер эштти, 4,9 мун центнер сүттү, 1130 центнер дүктү садарын хүлээнген.

Районнуң ниити тарылгазының шөлү 17400 га, ооң иштинде тарза культураларының 12700 га болур болгаш гектар бүрүзүнден 11,7 центнер дүжүттү алыр. Кукурузаны 610 гага тарыыр болгаш гектар бүрүзүдеп 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаның дүжүдүн алыр.

Мал ажылының чамдык мурнакчыларының ап турар хүлээлгелери өөрүнчүг. Чижээ, «Совет Тыванын 5 чылы» колхозта коммунист эш О. Төре 100 хой бүрүзүнден 140 хураганны алырын, «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы эш О. Бычылдай, «Барлык» совхозтуң саанчызы эш М. Лиза уксаазын экижитпээн инек бүрүзүнден 2000 килограммдан эвээш эвес сүттү саап алырын хүлээнген.

Колхозтар баштаар черлериниң, совхозтуң дирекциязының, партия организацияларының сорулгазы болза, 1960 чылда социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин алдарлыыбиле күүседир дээш бүгү күштерни мобилизастап, малды кыштан менди ажырары, ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири болур.

Ындыг турбуже часкы хову ажылынга белеткел районда багай чоруп турары бистиң алган хүлээлгелеривисти чедиишкиниг күүседириниң сорулгазынга дүүшпейн турар. Колхозтар, Кызыл-Мажалык СТС болгаш «Барлык» совхоз часкы тарылгага техниканың септелгезин кончуг ооҗум темпилиг чорудуп турар. «Кызыл тараачын» колхоз арбай, сула үрезиннерин ам-даа арыглап доосаан.

Картофель үрезини районнуң колхозтарында амдыгаа чедир четчелеттинмээн. Ам колхозтарда 107 тонна картофель үрезини четпейн турар, а «Барлык» совхозта картофель үрезини барык чок болуп турар. Кукуруза шөлүнге «Большевик», «Совет Тыванын 5 чылы» колхозтар өдек төгер ажылды эки организастап турарлар. Бо чугула ажылды «Барлык» совхозтуң болгаш «Комсомол 30 чылы» колхозтуң удуртукчулары херекке албайн турары шын эвес.

Колхозтар баштаар черлериниң болгаш совхозтуң дирекциязының соңгаарладып болбас сорулгазы болза, часкы хову ажылдарынга бүгү белеткелди дүрген доозар дээш бүгүлө хемчеглерни алыры болур.

Амгы үеде мал ажылында улуг четпестерни демдеглээр ужурлуг. Районда малдың өлүр чоруу соксаваан, чүгле январьда 325 баш мал өлген. Малдың азырал ажаалдазын, одарладыышкынын эки организаставайн турарындан «Комсомол 30 чылы», «Кызыл тараачын» колхозтарда малдың хорамчазы өскелерден хөй болуп турар. «Большевик», «Совет Тыванын 5 чылы» колхозтар малдың чаш төлүн менди камгалап албайн турарлар.

Мал ажылының талазы-биле алдынган хүлээлгелериниң чедиишкиниг күүсеттинери мал кыштагладыышкынын когарал чок эрттиргениннен, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алганындан кол хамааржыр. Оон-биле кады малдың продуктулуун кудулатпас дээш демисежир ужурлуг бис. Ынчангаш ам арткан мал чемнерин чеп ажыглаары, кыштагларже, фермаларже үзүктел чок сөөртүү, хураганнар азыражыр кижилерни хойжуларже немей үндүрери, тарып боозадыр ажылды организастаары, күрүнеге садар малдарны тускай азыраары чугула.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң 1960 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш партия организацияларының политиктиг ажылын күштелдирери эргежок чугула. Колхозтарның, бригадаларның, фермаларның болгаш тус-тус кижилериниң аразында чорун турар социалистиг чарышты тодаргай удуртур, ооң мурнакчыларын илередир, оларның чедиишкиннерин демдеглээр, өскелерге нептередир хемчеглерни партия организациялары хүннүң чугула айтырыы кылдыр ап чорудар херек. Ылангыя Рязань областың ажыл-ишчилериниң ажыл дүржүлгазын өөренип ажыглаары, чонга таныштырары чугула.

К. ОЧУР-ООЛ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

Үш чыл соонда...

Оң талакы холун мойнунда пөс-биле боксуй баглап алган, элээн улгады берген, узун сынныг кижи колхоз конторазынга кирип келди. Колхоз даргазы В. Дамдын-оол столундан дүргени кончуг турган, келген аалчының холун тудуп мендилешкеш, чанында сандайже чалады.

Колхоз даргазы келген кижибиле Өдүген сынында мал фермазының байдалының дугайын чугаалаштышаан:

— Кадыынар кандыг-дыр мон, эш Дамдын?—деп айтырды.

— Менде аарыг чү боор, чүгле бо оң талакы холум ам-даа эки сегивээн, ынчалзажок өскелер-биле бир дөмей аннап, ажылдап-даа чор мен ийин—деп харыылады.

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң кежигүнү эш Дамдынның ини кадарып чораш, адыгга балыглатканындан бээр үш чыл эткен. Оон дугайын болгаш аңчы Дамдынның амы-тынын камгалап алыр дээш бистиң ужудукчуларывыстың, эмчилеривистиң канчаар демисежир турганын ынчан «Шын» солунга бижээнин сактып келгеш, оон кадыынын ажылының дугайын база катап сонуургадывыс.

Ол болган чоруктун дугайын эш Дамдын мындыг янзылыг допчулап чугаалады:

— Оглум-биле ийилээн ивилер ончалаар дээш чоруткаш, аалывыстан ыравайн чорааш-ла адыгга таварыштывыс. Боолап чай четтикпейн чорумда-ла адыг мээң кырымче халып келди. Аңаа элээн тудушкан бис. Адыг мээң ооргамны, холумну ызыргаш уштап-уштап, каапкаш барган. Аалга чедип кээримге, колхозче радио дамчыштыр медээлепкен, удатканын чок хоочун ужудукчу Алексей Ензак аал девискээринге самолёдун хондурупту. Оон Кызылга эмчи черинге чеде бергеш, аңаа каш ай чыткаш, сегээн мен.

— Мээң амы-тыным дээш боттарының амыр-дыжын бодавайн ажылдап турган эштерге улуу-биле өөрүп четтирдим.

Мен ам төрээн колхозумда чиик ажылдарны кылып турар мен. Эрткен чылын аннаан олчалыг чордум. Диин ховар болган, ынчалзажок 100 ажыг диннни, 18 кишти колхозка эккеп дужаадым.

Иви малдың дайзыны адыгларны база-ла элээн кашты өлүрдүм. Чүгле эрткен чылын безин 4-түү өлүрдүм. Бөрүлерни, адыгларны узуткаар дээш моон соңгаар-даа демисежир мен.

Ужудукчу эш Ензакты, мени эмнеп сегиткен эмчилеримни кажан-даа утпас мен. Айылга таварышкаш, оон кадык, менди артканым Совет чазаамнын ачы-хавыязы-дыр — деп эш Дамдын сеткил өөрүнчүг чугаалап турар.

К. КУМАЯН.

Культура-массалыг ажылды бедик деңнелче

Ажылчы чоннуң, хамыктың мурнунда аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидер херекке профэвилел организацияларының ролүн бедидериниң чугулазын СЭКП-ниң XXI съездизинин шиитпирлеринде онзалап айыткан. Бистиң профэвилел организацияларывыс ол улуг сорулганы күүседиринге бүгү арга-ларлыг. Оларның эргезинде 19 клубтар, 29 кызыл булуңнар, 15 киноустановкалар, 68 мун ажыг ном фондулуг 45 библиотекалар ажылдап турар.

Сөөлгү үеде чамдык культура-чырыдышкын албан черлери боттарының ажылын эзээн экижиткен. Олар мал чемнери белеткээриниң, дүжүт ажаап алыышкынының үезинде агитбригадаларны ховуларже үндүргүлеп турган. Эрткен чылын ол албан черлериниң шугуму-биле чон ортузунга янзы-бүрү темалыг 6 мун лекциялар болгаш илеткелдер номчуттунган. Бот-тывынгыр уран чүүлдүн 300 ажыг бөлгүмнери тургустунгулаан.

Автобус АТК-зының, даг экспедициязының, «Кызыл партизан» совхозтуң клубтары эки шиметтинген болгаш доктаамал ажылдап турар апарган. Бо коллективтерде, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый техникумунда, Чадаана дүржүлга станциязында, Чадаана хоорайда болгаш Тес-Хем районда бот-тывынгыр уран чүүлдүн бөлгүмнериниң ажылы эки-жип, оларда ыраажыларның, танцычыларның, шин бөлгүмнериниң киржикчилериниң саны көвүдеп турар.

Чижээ, автобус АТК-зында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүн киржикчилери чолаачылар эштер Боев, Чижинси, Лученков, Целищев, ажылчыннар Григорьева, Ковалева болгаш өскелер-даа чүгле бодунун коллективинге эвес, харын өске-даа коллективтерге чедиишкиниг ойнап турарлар. Эрткен чылын олар районнарже 9 удаа үнүп, боттарының солун концерттерин Туран хоорайга, Хову-Аксы, Чаа-Хөл суурларга болгаш «Межегей» совхозка көргүскеннер.

Ындыг болза-даа дыка хөй клубтарның ажылы ам-даа чавыс деңнелдиг болуп, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдавайн турар чорукту четпес деп демдеглээр херек. Культура эргелелиниң типографиязының, № 1 чук АТК-зының, «Өөк», «Элегес», «Барлык» совхозтарының клубтарының ажылы чүгле кино-чурук көргүзүглери-биле кызыгаарлаттынган. Аныяктарның кежээлери, тематиктиг кежээлер, бүдүүлгениң мурнакчыларынга тураскааткан хуралдар, айтырыг, харыы кежээлери ышкаш кижизидилгелиг ажылдың ындыг чугула хевирлери барык ажыглаттынмайн келген.

Культура-массалыг болгаш кижизидилгелиг ажылдың бир чугула хевири кино болур. Чонну кино-биле хандырар ажыл сөөлгү үеде эзээн экижээн. Кино механиктер типография клубунда Павлов, Чадаана дүржүлга станцияда Завтраков, «Элегес» совхозта Богданов олар ажылдың эки чижээн көргүзүп келгеннер. Ынчалза-даа кино көргүзүглериниң ышнары чамдык черлерде ам-даа чавыс. Малчыннарга, хову ажылдакчыларынга, механизаторларга кинолар четпейн турар. Эртем-тайылбырлыг болгаш документаль-хронологтуг кинолар эвээш көргүстүнүп келген.

Ажылчы чоннуң ортузунга кижизидилгелиг ажылды экижидеринге библиотекалар чугула ужур-дузалыг. Профэвилелиниң бир эки библиотеказы облпотребсоюзта тургустунган. Ол плакаттар-биле шиметтинген болгаш ном делгиирлери-биле хандыртынган. Ооц ном фондузу доктаамал немежип, номчукчулар саны көвүдеп турар. Ынчаныыже области библиотекаларының ниити байдалында четпестер ам-даа хөй. Олар ажылчын, албан-хаакчыларның өзүп турар культурлуг негелдезин чедир хандырып шыдаваан.

«Тиилелге» совхозта, Хову-Аксы комбинатта болгаш эзээн хөй өскедаа бүдүүлгелерде библиотекалар номчукчуларга чүгле ном үндүрүп бээри-биле кызыгаарлаттынып келген. Облпотребсоюзтуң АТК-зының удуртукчулары ында библиотеканың бажыңын квартира кылдыр ажыглаг бергениниң ужуру-биле 9 мун том чыгам ном фондузу азып кажаазының иштинге кадагалаттынып турган. Бай-Тайга СТС-зи библиотека номнарын башкылар бажыңнарынга чыып каарга, оларның чүгле 50 хуузу арткан. Библиотека номнарын багай ажаап кадагалаар чоруктуң фактылары Кызыл-Мажалык, Сарыг-Сеп СТС-терде болгаш чамдык өске-даа черлерде база илереп турар.

Области библиотекаларның ажылын бүдүүлге-биле, амыдырал-биле тудуш холбаалыг кылдыр тургузары чугула. Олар техниктиг литератураны пропагандалавышаан, бүдүүлгениң программазын күүседиринге, ажылчыннарның мергежилин бедиириинге, мурнакчыларның дүржүлгазын нептередиринге дузалаар ужурлуг.

Дыка хөй культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылы сулазының, амгы үениң негелдезин хандырып шыдавайн турарының чылдагааны болза кадрларны шилип алыр болгаш оларның харыысалгазын бедидер талазы-биле ажылдың четпес тургустунганында болур. Профэвилелдериниң чамдык кулуку организациялары клуб, библиотека ажылдакчыларынга чуртталга бажыңнарын хандырарын чугулалап көрбейн келген. Профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш адырлар аайы-биле обкомнары боттарының культура-массалыг ажылын экижидериниче кичээнгейин четпес салып келгенин базе миннир ужурлуг бис.

Ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидер улуг болгаш харыысалгалыг сорулганы культура фронтузунуң ажылдакчыларының мурнунга Коммунистиг партия салган. Ону алдарлыы-биле күүседири культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези болур.

Б. ТОКАРЕВ,
Профэвилелдериниң область чөвүделиниң секретары.

Мартта 7000 чуурга дээш

Чаан-Хемчик районнуң «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң чуурга алыры-биле тускайлаан 1050 ажыг дагааларының ажаакчылары Ю. Тесля болгаш М. Завьялова олар 1960 чылда дагаа бүрүзүнден 100 чуурганы, ниити чуурга чыылдазын 102 муң чедирерин хүлээнгеннер.

Алган хүлээлгезин дагаа ажаакчылары багай эвес күүседип турарлар. 1959 чылдың чайынында дорукторуп өстүрген дагааларның кышкы ажаалгазын экижиткениннен чуурга бээри үүктелбейн турар. Оларга кызыл-тас, чинге-тараа кудуруун, кукуруза силозун хаандектээш берип турар. Өске-даа хоолулуг, белоктуг чемнер четчир. Дагаа кажаазында одалга системазы тургустунмаан, ынчалза-даа кажаа иштинин чылыы дагааларның тыныжынын чылыы-биле таарыштыр эки тургустунган.

1050 ажыг дагааларга зоотехниктиг чурум өзугаар 70 аскыр дагааларны тургускан. Тесля биле Завьялова олар бо чылдың баштайгы ийи айларында 6180 чуургаларны дужааган, тодаргайларга январьда 1500, февральда 4000 чуурга алыр тургаш, херек кырында январьда 1780, февральда 4400 чуургаларны алганнар. Мартта 7000 чуурганы алырын хүлээнип турарлар. Амгы үеде дагааларның 20—25 хуузу чуургалап турар, а массалыг чуурга берииштиниң эгези марттың ийиги чартыында болгаш апрельде болур.

— Чеди чылдың ийиги чылында алган хүлээлгевисти чүгле күүседир эвес, харын бар аргаларны ажыглап тургаш, колхозтуң будүрүлге планын ажыр күүседиринге бодунуштуң үлүүвүстү киирер бис—деп Юрий Иванович Тесля чугаалап турар.

С. МОНГУШ.

Депутаттар соңгукчуларында

Улуг-Хем районнуң Баян-Кол кодээ Советтиң Кара-Тал суурунуң клубунга суурнуң чону долдур чыглып келген. Район Совединиң депутады, «Х Улуг хурал» колхозтуң мурнакчы чолаачызы, Конгар Доктугу район Совединиң 1959 чылда чорудуп келген ажылдарының болгаш 1960 чылда сорулгаларының дугайында бодунуң соңгукчуларынга отчёдун аңаа кылган.

Кара-Тал эге школазын чеди чыл школазы кылдыр эде организастаар дугайында, суурга радиону болгаш электрини доктаамал ажылдадыр база ниитиниң чунар бажыңын тудар дугайында соңгукчулар чагыгларын берген. Депутат эш К. Доктугу, соңгукчуларның ол чагыгларын хүлээп алгаш, бо чугула айтырыгларны район Совединиң мурнунга тургузуп, ону боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын соңгукчуларның мурнунга хүлээнген.

М. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

* * *

Тожу район Совединиң депутады, районнуң кижи эмнелгезиниң улуг эмчизи Л. Колчина бодунуң соңгукчулары—Олбук хөлдүң балыкчылары-биле ужурашкан.

Депутат Колчина «ССРЭ-ниң чонунуң медицина хандырылгазын болгаш кадык камгалалын улам ыңай экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелинин бо чылдың январьда үндүрген доктаалының ужур-дузазын, ону районда канчаар боттандырып турарын чугаалаан.

Ол ышкаш депутаттың адынга соңгукчулардан келген хомудалдарны болгаш чагыгларны канчаар күүсединиң, районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны база чугаалап берген.

Олбуктуң чурттакчылары депутаттың беседазын дыңнаан, ында ажылагыйда бар четпестерни чайладырынга дузалаарын депутаттан дилээннер. Чижээ, Олбукка районнуң харылзаа конторазындан солун чагылгазын хүлээп алыр кижи барбаан, амгы үеде почтачы безин чок. Бо талазы-биле ында профөвилел комитединиң даргазы Л. Ефанов, районнуң харылзаа конторазының өргелекчизи А. Пастухова олар улуг буруулуг.

Балыкчыларның чурттап турар бажыңнары багай, ында магазин өргелекчизи Тоора-Хемче чорупканда, чамдыкта бир ай болгаш ооп келир таварылгалар бар. Ол ышкаш район төвү—Тоора-Хем-биле харылзажыр бичии радиостанцияны тургузарынга дузаларын депутаттан дилевишаан, Олбуктуң балыкчылары 1960 чылда 40 тонна балык тудар планын ажыр күүседирин хүлээнгеннер.

Ужуражыышкын соонда эмчи Колчина «Халдавырлыг аарыглар болгаш оларга удур демисел» деп лекцияны номчаан.

А. ЗОТИН.

ХЕРЭЭЖЕННЕР—МАЛ АЖЫЛЫНДА УЛУГ КҮШ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму күш-ажылга шылгарангай чедиишкиннери болгаш хөй-ниитичи онза үре-түннелдиг ажыл-чорудулгазы дээш «Тиилелге» колхозтуң сураглыг хойжузу Кандан Үрулеге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывысканын демдеглээри өөрүнчүг.

Оон-биле кады хой ажылын хөгжүдер дээш бодунуң кызымаккай чоруун илередип, өрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 143 хураганны өстүрген Сталин аттыг колхозта Төрештей Арыя база «Найырал» колхозта Сымчаан Доржу, «Мурнакчыда» О. Болашпай ышкаш өске-даа мурнакчылар районда хөй. Ады үнген хойжулар шээр малдың баш санын өстүреринге болгаш ооп продуктулуун бедиреринге боттарының үлүүн киргеннер.

Хаван өстүрер ажылды Сталин аттыг колхозта эш Белек 9 чылда чедиишкинниг чорудуп келген. Өрткен чылын ол төрүүр 9 хаванның бирээзинден-не 16 хаван ооларын ап, ниитизи-биле 146 хаваннарны колхозунга дужааган. Ол ам 90 ажыг хаваннарны ажаавышаан, төрүүр хаван бүрүзүнден-не 17 хаван ооларын өстүрерин хүлээнген.

Колхозтарның саанчыларында, инек кадарчыларында болгаш бызаа ажаакчыларында 100 ажыг хереэженнер ажылдап турар. «Мурнакчы» колхозта бызаа ажаакчызы К. Долгар сөөлгү ийи чылда бодунга бызыглаан бызааларын менди ажаагаш, 170 ажыг баш аныяк инектерни колхозунга өстүрүп берген.

Районнуң сүт саалдазының деннелин бедидер дээш демиселде 50 ажыг хереэженнер шуут киржип турар. Өрткен чылын сүт саар талазы-биле хүлээлгезин олар эки күүсеткеннер. Ылаңгыя «Мурнакчы» колхоз сүт будүрер планын 131,4 хуу күүсеткен. Бо чылын эткиргүүр инек бүрүзүнден сүт саалдазын 1300—1800 кг чедир көвүдедир хүлээлгени «Кара-Хөл» колхозта Кара-кыс, «Тиилелгеде» С. Анай болгаш өске-даа саанчылар алганнар.

Тарылга шөлүн калбартыр, чер ажылының дүжүткүрүн бедидер, ылаңгыя кукуруза, картофель болгаш ногаа аймаа тарыыр ажылда 200 ажыг хереэженнер доктаамал киржип келген. Олар амгы үеде үрезин арыглаар, ховуларга өдек, хүл төгер, картофель сорттаар ажылдарны бүгү колхозчулар-биле бир дөмей хайныышкыныг чорудуп турар.

Өрткен чылын районнуң колхозтарынга 531 муң кезек түүйбү, 95 муң кезек саман будүрер ажылды колдуунда хереэженнер күүсеткен. Сталин аттыг колхозта И. Алдай баштаан 3 хереэжен печниктер 65 санныг түүйбү печкаларны салып тургускан. Эштер С. Доңаа, Ш. Салчак, Х. Байыр, С. Бичик болгаш өске-даа дыка хөй хереэженнер түүйбү будүреринің мастерлери болганнар.

Амгы үеде «Тиилелге» болгаш Сталин аттыг колхозтарның хереэженнери школаларга, культура-чырыдыышкын албан черлеринге 500—600 кубометр одаар ыышты белеткеп берген.

Ниитиниң будүрүлгезинге хереэжен чоннуң киржилгезин организастаарынга колхозтарда хереэженнер чөвүлелдери улуг рольду ойнап турар. Сталин аттыг колхозта активчи хереэженнериниң күжү кудумчулар, кварталдар аайы-биле база фермаларда шын хуваап тургустунган. Олар колхозчу хереэженнерни ниитиниң ажылынга үргүлчү организастап турарлар. Чижээ, ол колхозтуң төвүнде школаның 18 өрөөл бажыңының иштин эш Алдай удуртқан хереэженнер чугайлап берген.

«Мурнакчы» колхозта башкы эш Х. Наадым хереэжен башкыларны суурнуң чуртталга бажыңнарында таарыштыр быжыглаан. Олар колхозчуларның культурлуг амыдралчурттаргазының байдалын экижидер дээш улуг ажылды чорудуп турар. Ол колхозтуң хереэженнериниң 70 ажыг хуузу ам эки шынарлыг хлеб, булка кылыгларын бажыңнарында белеткеп турар апарган.

Оон-биле кады хереэжен чон ортузунга чорудар өлөт-кижизидилгелиг ажылда улуг четпестерниң барын демдеглээр херек. Чамдык колхозтарда божулга бажыңнары, уруглар садтары ажыттынмаан, Сталин аттыг, «Найырал» болгаш «Тиилелге» колхозтарда уруглар яслилери ажылдавайн турар.

Колхозтарда хереэженнер чөвүлелдери үстүнде ышкаш четпестерни шинтпирлиг чайлатпышаан, малдын кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, чаш малды менди камгалап алыр, часкы тарылгага бүрүн белеткелдиг ужуражыр, ылаңгыя ховуларга өдек төгер ажылдарга хереэженнериниң киржилгезин улам-на калбаа-биле организастаар ужурлуг.

Н. ДОПАА,

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң хереэженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Ай планын ажыр күүсеткен

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта турум кино механиги эш Чамзырай Дагба көвүзниң чонунга кино көргүзүглерин улам экижидер дээш чүткүлдүг ажылдаанының түннелинде, бо чылдың январь, февраль айларның планын чедиишкинниг күүсеткен. Февраль айда кино көрүкчүлериниң саны 1900 кижиге планнаттынган, а херек кырында 4456 кижи кино көрген, азы 24 кино-сеансының орнунга 72 сеанс болган.

Чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны күштелдиреринің талазы-биле областың культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының төвүлел хуралының кыйгырыын танышкаш, эш Ч. Дагба 1960 чылда кино көргүзүлгезиниң чыл планын 1,5 катап ажыр күүседирин шиитпирлээн болгаш Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта кино механиги эш Шулууну чарышка кыйгырган.

М. ОЮН.

Мурнакчы бригада

«Тыва тудуг» трезиниң эш Дунаевскийге удуртқан комплексиглиг бригадазы аптека өргелелинің Кызылда бажыңының тудуунда эки ажылдап турар. Бригада чеди чылдың ийиги чылының февраль планын 164 хуу күүсеткен.

Тудугжулар Сарыглар Даңзы-Белек, Ооржак Комбуй-оол болгаш өскелер-даа хүн нормазын 120 хуудан кудулатпайн ажылдап турарлар.

С. САНДАН.

Кызылдың башкы институдунуң студентилери ам Кызылдың болгаш районнарның школаларында ай ажыг практика эрттирип турарлар.

Физика-математика факультединиң студентилериниң 5 шенелде, 13 шылгалда кичээлдерин физикага болгаш математикага эрттиргеннер. Оон ыңай олар класстан дашкаар ажылдарны база чорудуп келгеннер. Дөрткү курстуң студентилери Черлик-оол Яндараа, Виктор Ладанов, Оюу Туванчап олар кичээлдерни чүгле 4—5 демдектерге берип турарлар.

Чурукта: Оюу Туванчап Кызылдың № 9 школазының 6 классында геометрия кичээлин эрттирип тур.

Фотозу **В. Уколовтуу.**

Арыг-шевер, колхозчу суур дээш

Эң эки арыг-шевер колхозчу суур дээш чорудар ажылга Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң хереэженнер чөвүлели эки киржилгелиг болуп турар. Чоокта чаа оон даргазы эш Белектиң удуртулгазы-биле хереэженнерден 2 кижи школа интернадының 2 улуг бажыңының иштин чугайлап, арыг-силиг кылдыр чүп берген. Анаа Хертек Былча, Хомушку Кертик, Салчак Бичеек, Хертек Чамыр, Хомушку Шура, Хертек Хамааты олар онза идепкейлиг киришкеннер. Хереэженнер колхоз конторазын база чугайлаан.

Культура албан черлериниң, суурнуң иштин арыг-шевер байдалын экижидериниң хемчеглери моон соңгаар-даа доктаамал чоруттунар.

Х. КАРА-ООЛ.

Допчу медээлер

Эрткен воскресеньеде Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг чеди чыл школазының чеди клазының өөренікчилери башкы Кашпык-ооллуң удуртулгазы-биле 12 кубометр оттулар ыышты школазынга хаан бергеннер.

С. ШЫЫРАП.

* * *

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң төвү—Берт-Даг суурда электростанция үүктелиишкин чок ажылдап турар. Ол дээрге аныяк механик Чооду Криланың кызымаккай ажылы-дыр. Колхозчулар ооң эки ажылын үнелеп турар.

С. СЫРАТ-ООЛ.

Садыглаашкынның чаа аргазы-биле

1959 чылда Чаа-Хөл районнуң хереглекчилер ниитилели бараан саарылгазының чыл планын ниитизи-биле 101,6 хуу, ниитиниң чемненилге черлери планын 100,6 хуу күүсеткен. 1958 чылга деннээрге, 1959 чылда 49,8 муң рубльдиң бараанларын хөйнү саткан. Райпонуң үлетпүр барааннары садар магазинниң садыгжызы Трудолюбова, аъш-чем магазинниң садыгжызы Антипина ышкаш бараан саарылгазының ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчы садыгжыларның саны районда өскүп турар. Райпонуң садыгжылары боттарының ажылын колхозчу малчыннарның негелде хереглелин хандырарынче угландырып турар.

Садып алыкчыларнын, ылаңгыя колхозчу малчыннарның чугула хереглелдиң бараанларынга негелдезин бүрүн хандырар дээш райпо депшилгелиг мурнакчы аргаларны ажыглаарын нептередип турар. Райпо бодунуң бүгү магазиннеринде 2—2 садыгжыларны тургусканы-биле магазиннериниң ажылдаар шактарын узаткан. Ол чорук бараан саарылгазының планын күүседиринге, чонну бараан-биле үүктел чок хандырарынга улуг идиглиг болган.

Эрткен чылдың күзүнүнде райпо «Бурунгаар» колхозтуң тудуг бригадазының болгаш Ленин аттыг колхозтуң ыраккы мал одарларында турар малчыннарның төвү болур Кара-Сугга садыгжы чок садыгны организастаан. Үк садыг эрткен үениң дургузунда бодунуң ажылының эки түннелдиин көргүскен. Бо чылдың эгезинде «Бурунгаар», «Найырал» колхозтарның кышкы мал одарларының төвү болур Шанчының Биче-Хаа-Хан деп черде садыгжы чок ийиги садыгны тургускаш, ону будүн чартык ай эрткен сөөлүнде хынап көөрге, бүгү бараннар саартынып саттынган болгаш кандыг-даа тудаан, читкен чүве чок болган. Ам ол садыгжы чок садыг малчыннарның 30 ажыг коданнарын чугула хереглелдиң бараанлары-биле хандырып турар апарган.

Оон ыңай колхозтарның мал фермаларын, малчыннарын болгаш бригадаларын кезип, оларга чугула хереглелдиң бараанларын хүн бүрү чедирип садыглап турар автолавканы тургускан, ол график өзугаар ажылдап турар.

Д. МОНГУШ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Хемчег алыр үези келген

Тес-Хем районнуң харылзаа конторазының ажылында улуг четпестер үр үениң иштинде үргүлчүлеп келген. Радио дамчыдылгазы чамдык үелерде дыңналбас. Бо талазы-биле чоннуң чөптүг негелдерлери турбуже, районнуң харылзаа конторазы оларны амга чедир күүсетпейн турар. Ол ышкаш телефон-биле чугаалажыры дыка берге. Үр үеде долгап тургаш, чугаалажыр дээн черин уладып алырга телефонистер ону хынавас, 30—40 минута иштинде ол-ла черинге улап каан хевээр турар чоруктар үргүлчүлевишаан.

Районнуң колхозтарында телефонларга болгаш оларның шугумунга үрелиишкиннер үргүлчү болуп турар, ындыг турда-ла оларны чогуур үезинде эдер талазы-биле районнуң харылзаа конторазының начальниги эш Яковлев тодаргай хемчеглерни албайн турар. Ол чорук ажылагыйга улуг саат-мөндакты таварыштырып турар.

Харылзаа конторазы чоннуң чагаан солун, журналларын четче бербес ийикпе, чамдыкта шуут бербейн баар таварылгалар бар. Чижээ, «Чодураа» колхозта чеди чыл школазының директору эш Санчат-ооллуң бо чылын чагыткан «Школа болгаш өөбүле» деп журналы мынчага чедир алдынмаан. Шак ындыг фактыларны хөйнү көргүзүп болур.

Харылзаа конторазы албан черлериниң чугула бижиктерин чорутса чогуур черинче чоруттайн, үр үениң иштинде саададып турар. Чижээ, районнуң улус судунуң область судунче чоруткан дүрген чедер ужурлуг бир чугула чагаазын чүгле чоруттаан эвес, харын шуут чидирип каан. Ол чагаа 25 хонганының соонда харылзаа конторазының шкавының иштинден тывылган.

Харылзаа конторазының ажылында четпестерни чайладыр дугайын хуралдарга хөй удаа шугумчүлеп келген, ынчалза-даа бо четпестер ам-даа үргүлчүлеп турар. Оларны дарый чайладып, районнуң харылзаа ажылдакчыларының харыысалгазын бедидер талазы-биле районнуң удуртур организастары чогуур хемчеглерни алыры негеттинип турар.

В. САРБАА.

Билзе чугула

Сут-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» көдээ ажыл-агый артелинге клуб тургустунгандан бээр 4 чыл чедип турар. Бо үениң дургузунда культураның ол одаа чонну ажылышче сорук кирип көдүрер талазы-биле ындыг-ла улуг ажылдар кылбайн келген.

Клубтуң байдалын ап көрээлиивер. Оон крышазы чок, долгандыр херимневээн, ханаларында үен-даян сөстер бижигилеп каан, ону черле культура албан черниң бажыңы дээр арга чок.

Бир эвес клубтуң ажылын хандыр көөр болза, байдал оон дээредевес. Ында лекция, беседа, номчулга кежээлери барык болбайн, уран чүүл болгумнери ажылдавайн турар. Клуб өргелекчизи О. Даптак биле массачы О. Бораш ийи-чангыс концерт белеткээр дээнде колхозчу аныяктарны хаара тутпайн, чүгле школа башкыларын организастап турарлар. Бо эштер малчыннар ортузунга кандыг-даа культура-массалыг ажыл кылбаан. Моон уламындан чамдык аныяктар боттарының хостуг үелерин ажыктыг эрттирер чер тыппайн, арага-дарыга хандыыр, оон сош-солаа үндүрер чоруктар хаая бар болу берген.

Суурда көдээ библиотека база сула ажылдап турар, чоннуң ортузунга ном тарадылгазын багай организастаан. Библиотека өргелекчизи эш Соскал номчулга конференцияларын клуб өргелекчизи-биле харылзаа чокка, дужунда эрттирип турар.

Моон-биле чергелештир культура ажылдакчылары колхозчу чоннуң мурнунга боттарының кылган ажылының дугайында отчёттарны чыл бүрүде кылбайн келгеннер.

Час болза чүгле колхозчуларның эвес, харын культура ажылдакчыларының мурнунга база харыысалгалыг үе болур. Ону үстүнде четпестер-биле уткуп болбас дээрзин ады үнген эштер-даа, райкүүскомнуң культура килдизи-даа (өргелекчизи эш Метке) билзе чугула.

К. ДАДАР-ООЛ.

Сураг барган

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» колхозтарының 4 сүт-бараан фермазы Бора-Шай деп черде турар. Ол чер колхозтар төптеринден ыракта болгаш ында 50 хире колхозчу өг-өреге бар.

Ырак-узак черде ынча хөй кижилерниң арыг-силиг чурталгазынче болгаш кадыкшылынче кошкак сагыш салып турар. Бора-Шай фермазының ажылдакчылары бичии-ле аарыг ужурунда 40—50 км ыракта колхоз төвүнче чоруур ужурга бо-ла таваржы бээрлер. Ынчан олар 2—3 ажыг ажыл хунун болганчок-ла үзерлер.

«Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнде эмнелге пунктузунда чүгле чангыс фельдшер бар. Колхоз төвүнде школа, ясли дээш, баар черниң хөй болганындан ол чаасканн малчынарже четпейн турар. Бир эвес оода ийи кижи турган болза, Бора-Шайга хаая-даа бол, кээп турарының аргазы бар болур ийик.

Бора-Шайга эмнелге салбырын ажыдар дугайында негелдеп малчыннар 1958 чылдан бээр салып келгеннер.

С. ШОЙДАК.

Хлебтиң шынарын экижидер

Чаа-Хөл районнуң «Найырал» колхозунуң хлеб быжырар чери хлебти шынар чок быжырып, колхозчу суурнуң чурттакчыларын хлеб-биле үүктелиишкиннинг хандырып турарындан колхоз хлебти Чаа-Хөл райпозундан садып ап турар.

Хлеб быжырар черниң далгандан кылган чүүлдериниң шынар чок болуп турары хлеб быжырар талазы-биле мергежилдиг кижилер чогунда болуп турар. Бо чылдың февральда Шожутпай 200 кг хлебти чиг кылдыр быжырганы-биле ажыглаттынмаан. Мындыг таварылгалар үргүлчү болуп келген.

Колхозтуң хлеб быжырар черинге дуржулгалыг кижилерни быжыглап, суурнуң чурттакчыларын эки шынарлыг хлеб-биле хандырары негеттинип турар.

С. ТҮЛҮШ.

БИСТИҢ САНАЛДАРЫВЫС

КРИТИКА БОЛГАШ БИБЛИОГРАФИЯ

Областың Улус чогаадылгазының бажыңының белеткээни «Ырлажылы» деп ырлар чыылдазын эрткен чылды сөөлүүреди Тываның ном үндүрер чери үндүрген. Ында тыва улустуң болгаш совет композиторларның үжен ырлары кирген. Кол черни улустуң болгаш тыва композиторларның ырлары ээлеп турар. Профессионалдыг композиторлар А. Чыргал-оол, Р. Кенденбиль, С. Бюрбе база бот-тывынгыр композиторлар А. Лаптаң, Б. Чүлдүм-Сүрүң, А. Анай-оол, С. Базыр-оол болгаш өскелериниң-даа хөй санныг ырлары кирген. Сураглыг композиторлар И. Дунаевский, А. Александров, В. Мурадели, Дм. болгаш Дан. Покрасс алышкыларның бүгүдеге билдингир ырларының тыва дылче очулгазы база бар.

Бо чыылданың үнгени Тываның музыка культуразынга база бир бурунгаар базым болганын демдеглээр херек. Чыылданы областың көдээ клубтарында болгаш хоорайларында, өөредилге черлеринде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери, ырга ынакшылдыг кижилер калбаа-биле ажыглап турар.

Ында тыва улустуң кайгамчык эки ырларындан аңгыда тыва композиторларның чогаатканы—чоннуң ынак ырлары кирген. Оларның аразында В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның дугайында эки ырлар эвээш эвес. Маңза А. Чыргал-ооллуң «Ленин дугайында ыры», Р. Кенденбильдиң «Партияның үнү», «Партия делгерезин», А. Лаптаңның «Чоннуң үнү», Д. Шактарның «Коммунистиг партияга алдар» деп ырлары хамааржыр. Найырал болгаш күш-ажыл, тайбың дугайында эки ырлар чыылдада хөй. Ында ырларның хөй кезин ынакшыл темазынга бараалгаттынган.

Оон-биле кады чыындыда алаан четпестер барын база демдеглээр херек. Кол-ла четпестер техника талазы-биле частырыглар болур. Бо частырыглар авторларның ырларын шуут хажыдып турар. Чижээ, С. Кайданның «Енисей» деп ырының нотазының чаарби үш дугаар тактызында **соль** деп үнүү бижиир тургаш оон орнунга **ля бемольду** бижээн, а сөөлүнде будүн такт чыдып калган. А. Лаптаңның «Чоннуң үнү» деп ырында ийиги октаваның **до** үнүнүн орнунга **рени** бижип каан. С. Бюрбениң «Күш-ажылга мактал» деп ырының чаарби үшку тактызында ийиги октаваның **до** орнунга **ми** бижээн. Р. Кенденбильдиң «Дидим салгын» деп ырының бирги тактызынга **ми** турар ужурлуг, а ында **фа диез** бижиттинген. Мындыг частырыгларны чыылдадан хөйү-биле тып болур. Бо чазыглар болза оон музыка талазы-биле редактору А. Чыргал-ооллуң болгаш нотазын дүжүрүп бижээн Р. Бергериң харыысалга чогу болур. Оон мурнунда «Советтиг Тывам, чечектелип ырла» деп чыылданың нотазын дүжүрүп бижээш, Р. Бергер базала хөй частырыгларны кылган болгай. Моон соңгаар нота дүжүрүп бижиирде нотаны номчуптар, музыка билир кижилерге чурудуй кылдырары эргежок чугула.

Чыылдада бир четпес чүүл болза ырларны аккомпанемент (үделге) чокка бижээни болур. Ол чорук уран чүүл бөлгүмниниң удуртукчуларынга ырны үдеп бээринге болгаш өөредиринге бергедээшкиннерлиг болуп турар. Ийи, үш, дөрт үннерге күүседир ырлар чыылдада кончуг хөвар кирген. Ында чангыс үнге бижиттинген, бот-боттарынга дөмейлежип, катаптап турар ырлар база хөй.

Тываның бөгүнгү малчыннарының, тараажыларының, тудугжуларының дугайында ырлар кончуг эвээш. Бо дугайында ырлар бисте чок деп болбас. Бот-тывынгыр композитор Бухтуевтиң «Салчак Ундушпан», «Чеди чыл» дээн ышкаш эки ырлары бар болгай. Ылаңгыя хойжу Салчак Ундушпан дугайында ырның бо чыылдада кирбейн барганы хомуданчыг. Ол ышкаш Тываның социалистиг чаартылгазының дугайында патриотчу утка-шынарлыг ырлар кончуг эвээш кирген. Моон алгаш көөрге чыылданың тургузукчузу болгаш редакторлары ырларның утка-шынарлыын, эки бижиттингенин бодавайн, оон чүгле хөй санныг, улуг хемчээлдиг болурунче кичээнгей салган деп бодаттынар.

Ырларны утка болгаш тема талазы-биле сес кезек бөлүкке хуваган. Ынчалза-даа чамдык ырлар боттарының турза чогуур черлеринде кирбейн барган. Чижээ, «Ленин дугайында ыры» база «Интернационал» болза, партия болгаш Төрээн чурт дугайында ырлар аразынга турар ужурлуг тургаш, оон өске темага ырлар аразынче кире берген. Ол ышкаш «Чашпы хем» Төрээн чурт дугайында ырлар аразынга кирер тургаш, аас-кежик болгаш күш-ажыл дугайында ырлар бөлүүнче кире берген.

Чыындының даштыкы картын эки кылганын демдеглезе чогуур. Ынчалза-даа оон картының даштында «Ырлажылы» деп атты болгаш игилди, чадаганны чуруп кааны билдинмес. Үжүктерни чурааны тода эвес, дүрген номчуттунмас. Чадаганны чурааны шын эвес, харын-даа доңгайтыр салып каан бичии деспижигеш ышкаш апарган. Игил база-ла игилзивес. Бо болза чурукчуның национал хөгжүм херекселин билбезин херечилеп турар.

Моон мурнунда чылдарда областың Улус чогаадылгазының бажыңы тыва композиторларның бир-ийи санныг дээре ырларын тускай бичии номчугаш кылдыр авторуң чуруу-биле кады парлап турган болгай. Ол чорук ырларны чоннуң аразынче дүрген нептередип тарадырынга улуг идиглиг болуп турган. Ону ынчалдыр парлаары ам чүге соксааныл? Ону ынчаар үндүрүп болурунуң аргалары бар. Бо ажылды катап уламчылаары база күзенчиг.

Школачыларга ырларның тускай чыылдазын парлаар чорук чугула айтырыгларның биреэзи болуп келген. Бичии уругларга, школачыларга бижиттинген чараш ырлар бисте чок эвес-ле болгай. Олар харын улуг улустарга таарышкан ынакшылдың сөстери кирген ырларны ырлажып турарлар. Бо дугайы областың улус өөредилге килдизин болгаш ном үндүрер черни биче-даа дүвүреттейн турар. Школаларның ыры кичээлдеринге болгаш уран чүүл бөлгүмнериниге хереглээр ырлар чыылдазын кылырын шиитпирлээр үе келген.

А. ПАНОВ.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бөгүн бо арында:

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ДУГАЙЫНДА НОМ

☆ ☆ ☆

Найыралдыг Индонезияда

☆ ☆ ☆

Социалистиг чурттарда

☆ ☆ ☆

Күш-культура болгаш спорт

„Хрущев Франциядa“

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Национал хуралының депутады турган Пьер Блоктуң бижээни «Хрущев Франциядa» деп эгелиг брошюра садыгда кирген.

Брошюраның автору болза, Совет чазактың баштыңының тайбыңны камгалаары дээш демиселге ачы-хавыяазын демдеглевишаан, ол—бо үениң шылгарааңгай күрүне ажылдакчызы деп бижип турар. «Шарль де Голль биле Никита Хрущев бүгү делегейге тайбыңны хандырар талазыбиле кады ажылдаар дээрзинге бүзүрээр бис» деп брошюраның автору бижээн.

Индонезияның Дээди чөвүлекчи чөвүлелиниң сессиязы

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның Дээди чөвүлекчи чөвүлелиниң сессиязы бодунуң ажылын ында дооскан, аңаа чер реформазын чуртка чорудар дугайында саналдарны чугаалажып көрген. Чөвүлелдің даргазы президент Сукарнонуң болгаш дарганың оралакчызы Руслан Абдулганиниң удуртулгазы-биле сессия болуп эткен.

Абдулганиниң медеглеп турары болза, Индонезияның чер реформазы даштыкы капиталистериниң чер кереэлерин, бүгү даштыкы кижилеркиң чер алыр эргезин узуткаарынче болгаш көдээде феодалдыг дарлалды узуткаарынче база Индонезияның бүгү хамаатыларының, ылангыя тараачыннарның чер алыр эргелерин калбартырынче улганган.

Чер реформазын боттандырары Индонезияның революциязының кол сорулгаларының бирээзи деп Абдулгани медеглээн.

Реформаның кол түүлдери ажылдап кылдынган болгаш ону боттандырары чуртту чоорту үлетпүржүдери-биле база Ява ортулуктуң чурттакчыларын өске ортулуктарже көжүрери-биле холбажыр деп Абдулгани тайылбырлаан.

АКШ-та медицина хандырылгазының өртээниң улгатканы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-та эмчи дузаламчызының болгаш эмнээшкиниң өртээ соксаал чокка өзүп турар, ону төлөөр дээш америк өгбүлелер чыл келген тудум-на боттарының орулгаларының дыка хөй кезиин чарыгдаар ужурга таваржып турарлар. Нью-Йоркта кадык камгалалының институдунуң чоокта чаа парлап үндүрген брошюразында АКШ-тың чону 1958 чылда медицина дузаламчызынга 16,7 миллиард доллары азы хууда чарыгдалдарының барык 6 хуузун чарыгдаан деп көргүскен. Ортумаа-биле алырга, чурттакчы чөннүң кижи санынга ындыг чарыгдалдар 95 доллар болган. Ону 1954 чыл-биле деңнээргe, оон ийи катап көвүдээни ол болур.

Кадык камгалалы дээш бүгү чарыгдалдарның хөй кезиин (үштүн бир кезии хирезин) эмчилер аптурарлар. Американнар 1958 чылда эмчилерге барганы болгаш аарыг кижилерниң бажыңнарынга эмчилерниң келгени дээш 4,7 миллиард доллары чарыгдаан. Ол болза, дөрт чылдар мурнундаазындан бүдүнчартык катап хөй-дүр. Чыттырын алгаш эмнээри бөдүүн американ кижиге кончуг аар болуп турар. Ону ажаап кадагалааны болгаш кезин эмнээни дээш бөөр ужурлуг түс-түс болгаш муң-муң долларны санаваска безин түгле чыткан оруну дээш безин хүнде өртүмаа-биле 15 долларны төлөөр ужурлуг.

Ниитизи-биле алырга, 1947—49 чылдарныңыга деңнээргe, эмчи хандырылгазының өртек-үнези 1959 чылда 44,4 хуу улгаткан. Хереглел өртектериниң өзүлдези-биле холбаштыр ол ам-даа 4 хуу аартаан болгаш улам улгадып турар.

Марокконың дузаламчы

ХАНОЙ. (СЭТА). Агадирге чоокта чаа болган күштүг чер шимчээшкининиң айыылынга таварышканнарга дузаламчы кылдыр Марокконуң Кызыл Чартык ай ниитилелинге 50 муң француз франк-акшаны Вьетнамның Демократтыг Республиказының Кызыл Крест ниитилели март 12-де чорутканын Вьетнамның информация агентилели медеглээн.

РИГА. № 1 эт-херекселдер комбинадының конструкторлары Бүгү-эвилелдиң садыг палатазының Ригада салбырының ажылдакчылары-биле кады делгем өвес хемчээлдиг чуртталга бажыңнарынга хереглээр эт-херекселдериң чаа бичин хевирлерин ажылдан кылганнар. Ол түүлдерде ном шкавы, чем шкавы, стол, сандайлар, радиоприёмник салыр столчугаш кирип турар. Чаа бажың эт-херекселин кылырынга шууштуруглуг арганы ажыглаан. Ук бажың эт-херекселдериниң конструкциязы бөдүүн болгаш чараш.

Чурукта: комбинаттың инженери Т. Хениньш (солагай талазында) болгаш бүдүүлге салбырының начальниги К. Лаздовский олар чаа эт-херекселдериниң конструкциязын чугаалажып көрүп турлар.

Фотозу **Ю. Пойштуу.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Латин Американың тайбың талалакчыларының чөвүлел хуралы

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның тайбын болгаш улустуң хамзарышпас чоруу дээш демиселчилер чөвүлелиниң даргазы Марта Фрайде Латин Американың чурттарының тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң төлөөлекчилериниң чөвүлел хуралын Гаванага март 9-та ажыткан.

Аргентинаның, Бразилияның, Венесуэланың, Кубаның, Мексиканың, Пуэрто-Риканың тайбың талалакчыларының сураглыг ажылдакчылары ол чөвүлел хуралга киришкен. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң төлөөлери чөвүлел хуралда база олуржуп турар.

Гавананың аалчылары боттарының чурттарының тайбың дээш демиселчилериниң болгаш улустарының мурнундан Кубага революцияның чедиишкиннеринге байырын бир үнбиле чедирип, боттарының төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, революцияны быжыглаары дээш, империалистерниң димзениишкиннеринге удур куба улустуң демиселин долузу-биле деткип турарын медеглээннер.

Улустар аразының байдалында чымчаашкын демдеглеттинип турар бо үеде тайбыңның талалакчылары чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүнү-биле дүжүрери, дайынның үнүп кээп болур кыжаныышкынын туюлунга чедир узуткаары дээш бүгү күжениишкиннерин салыр ужурлуг деп чөвүлел хуралдың кижикчилери боттарының чугааларынга демдеглээннер. Латин Америкага бүгү-ниитиниң тайбыңы дээш демисел болза ол чурттарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, оларның империалистиг мөлчүлгеден хосталыры дээш демисели-биле сырый холбашканын олар демдеглээннер.

Чилиниң тайбың талалакчыларының комитединиң чиңгине секретары Владо Атиастиң чугаалааны: «Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш демисел дээрге-ле, боттарывыстың национал хамаарышпас чоруувус болгаш бүрүн эргевис дээш демисел-дир».

Чурттуң иштинге акша чаартылгазының дугайында Гвинея Республиканың президентизиниң чугаалааны

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның парлалга агентилелиниң медеглээни болза: Гвинеяның демократтыг партиязының национал конференциязынга чүве чугаалаш, ол партияның чиңгине даргазы, Гвинея Республиканың президентизи болгаш даргазы Секу Туре чуртта сөөлгү экономиктиг чаартылгаларның, эң ылангыя акша чаартылгазының дугайында чугаалаан.

Колониализм колдуунда-ла экономика, ылаңгыя саң-хөө талазы-биле эң күштүг базыышкыны кылып, чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге шаптыктап турган дээрзин ол айыткан. «Гвинеяның акшазын турузарынга чедир боттарывыстың экономикавыс-даа, боттарывыстың саңхөөвүс-даа чок турган, ам бистиң экономикавыс кымныг-даа тоовайн барып шыдавазы факт болу берген. Оон аңгыда ындыг акша чок турган болза, бодувустуң ажыл-агыйывыстың хөгжүлдезин планнап шыдавас турган ийик бис. Ынчангаш 1960 чылдың март 1-де бистер империализмниң Африкада колониалдыг системазынга улуг согугну кылган бис» деп Секу Туре чугаалаан.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның ажыттынганы

Делегей чемпиону гроссмейстер Михаил Ботвинник-биле ол атты чаалап алыры дээш ойнаар гроссмейстер Михаил Тальдың эразынга хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның байырлыг ажыттыныышкыны март 14-те Москвага, ССРЭ-ниң Төп хөл-шыдыраа клувунга болган.

Хөл-шыдырааның сонуургакчылары залды долдур олурупканнар. Президиумде — маргылдааны эрттирер талазы-биле организастыг комитеттиң удуртукчулары, Делегейниң хөл-шыдыраа федерациязының, ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа федерациязының төлөөлекчилери, маргылдааның киржикчилери болгаш арбитрлери.

ССРЭ-ниң спортчу ниитильдериниң болгаш организацияларының Эвилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазы, маргылдааны эрттирер талазы-биле оргкомитеттиң даргазы Н. В. Романов байырлыг хуралды ажыткан. Ам болур маргылдаалар делегейниң хөл-шыдыраа амыдыралында эң улуг болуушкун. Бо маргылдаа делегейде хөл-шыдырааның, миллион-миллион сонуургакчыларының кичээнгейин бодунче хаара тудар деп ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа федерациязының даргазы, делегей мастери Владимир Алаторцев ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа федерациязының мурнундан маргылдааның киржикчилеринге байыр чедирген.

Делегейниң хөл-шыдыраа федерациязының төлөөлекчизи, мурнунда делегей чемпиону чораан гроссмейстер Макс Эйве мынча деп медеглээн: хөл-шыдыраа талазы-биле делегейде шимчээшкинге совет шыдыраачыларның ачы-хавыязы кайгамчык улуг. Ынчангаш сөөлгү чылдарда түгле ССРЭ-ниң шыдыраачыларының делегей чемпиону болуп, ол атты дээш ойнаар деп турары таварылга эвес.

Маргылдааның баштайгы салыышкыны марттың 15-те Пушкин аттыг театрга болган. Аңы-биле М. Таль ойнаар.

(СЭТА).

Областың кышкы XV-ки спартакиадазы

Ийиги хүнде

Областың 15-ки кышкы спартакиадазының ийиги хүнү — март 14-те хаак оруунга эр улустуң 15 километрге, хөрээженнерниң 5 километрге маргылдаазы болган. Агаарның байдалы эртенги шактарда бүргегзимээр болгаш хаттыг турган. «Бөгүн кандыг үс-биле чаап алза таваржыр» деп хаакчылар аразында сүмелешкен, баштай кеттингенери шенеп маңнашкан турган.

11 шактан 20 минута ажып турда, 15 километрге маргылдаа эгелээн. Хаакчыларны аразы бир минута болгаш-ла ийилеп үндүрүп турган. Аңаа шупту 55 кижи киришкен. Ол аразында хөрээженнерниң 5 километрге маргылдаазы база эгелээн. Аңаа 40 кижи киришкен.

Ол хүн маргылдааның чоруп турарының дугайында радионуң дамчыдылгазы баштайгы хүнүнден дээре болган. Эр улус 5 километрге, хөрээженнер 2,5 километрге четкеш, дедир ээп турда ынча дугаарлыг, ындыг команданың кижизи ээп тур деп элээн тодаргай дамчыдып турган. Эр улус 10 километрни эрткеш, 5 километрже чоруп турда, чамдык эки көргүзүүлүг кижилерни база дамчыткан.

Команданың кандыг черни ээлээнин санаарда бир команданың дээре маңнаан ийи кижизиниң көргүзүүни катай алыр. Ол хүнүңү маргылдаазының түннелинде 15 километрге «Урожай» ниитилелиниң командазы 1 шак 58 минута 40 секундада эрттип (ийи кижиниң шагы катай) бирги черни алган. Ийиги черде «Буревестник» — 2 шак 1 мин. 53 секунда, үшкү черде «Труд» — 2 шак 2 мин. 22 секунда.

Бо дистанцияга тус-тус киржикчилерден Ч. Байыр («Урожай») 58 минута 45 секундада кээп бирги черни ээлээн. Дедеш-оол (Улуг-Хем районы) 59 минута 37 секундада, Тау («Урожай») 59 минута 55 секундада маңнап, ийиги, үшкү черлерни ээлээннер. Болар болгаш өске-даа ээлээн хөй хаакчылар ийиги разрядтың нормазын күүсеткен, а бирги разрядтың нормазын күүсеткен кижи чок болган. Бо дугайында агаарның байдалы ээлээн саңлдардыг болганы чугаажок.

Хөрээженнерниң 5 километрге маргылдаазынга «Труд» ниитилелиниң командазы тиилээн. Оон шагы 45 минута 34 секунда (база ийи кижиниң шагы катай). Ийиги черни «Буревестник», үшкү черни «Динамо», дөртү черни Чаа-Хөл районуң командазы ээлээн. Тус-тус кижилер талазы-биле бо дистанцияга Белопольская («Труд») 22 минута 07 секундада маңнаан, бирги разрядтың нормазын күүсеткен. Шулепова («Буревестник») 23 мин. 14 секундада, Шабалина («Динамо») 23 мин. 32 секундада кээп, ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

Бо чылын областың 15-ки спартакиадазының хаак / маргылдаазының эрттип турары ээлээн организастыг болгаш киржикчилер эрткен чылдагызындан хөй болган. Ынчалза-даа маңаа чамдык четпестерни демдеглезе чогуур. Бо чылын хаак маргылдаазын Кызылдың мурнуу талазында ховуга 5 километр ажыг ырак черге чорткан. Маргылдааның ийиги хүнүнде автобус хожудай бергени-биле хаакчылар оон тура хоорайже базып кирипкен. Бетинде чазаглыг орукка бир автобус үткүп келзе-даа, хаакчыларның эвээш кезии кирген, а өскелери хоорайга кирип кылаштажып келген. Ол хүнүңү маргылдаазынга хоорайдан көрүкчүлер барбааны аңаа таварылга эвес. Ол дээрге, дистанцияны ындыг ырак черге тургускаының болгаш транспорт-биле хандырбаанының чылдагааны болган.

Л. МОҢГУШ.

Чурукта: Эр улустуң 4×10 км-ге эстафета маргылдаазынга тиилекчи болган спорттуң «Труд» эки-тура ниитилелиниң командазының киржикчилери (солагай талазындан) Барков, Зырянов болгаш Чоксум олар.

Чартык дескиниг озалдай берди...

Маргылдааның ийи дугаар хүнүнде «Совет Тываның беш чылы» стадионга коньки талазы-биле ол хүнүңү программазын хөрээженнер ажыткан.

1000 метр черге бирги чер дээш демисел эгелээн. Көрүкчүлер борта Г. Соколова биле Л. Есареваның кайы бирээзи-ле тиилээр ыйнаан дижип турганнар. Чүге дээрге, спартакиаданың баштайгы хүнүнде-ле өскелерден олар шылгарап үнгеннер. Маңаа демисел үр-даа болбаан. Эң эки түннел 2 минута 04,6 секунда. 1959 чылда Соколованың тургускан область рекордундан түгле 1,1 секунда куду. Ол Л. Есареваның түннели-дир. Соколова бо дистанцияга ийиги черни ээлээн. «Урожай» командазының төлөөзи Прудникова 2 минута 18,3 секундада келгеш, үшкү черде болган.

Оон дараазында эр улустуң 1500 метрге чарыжы солун болган. Бирги ээлчегде Чашухин («Буревестник») биле Суханов (Бии-Хем) бир угда үнүп, оларның аразынга болган демисел көрүкчүлерниң сонуургалыг көдүрген. Көдээ спортсмен Суханов баштайгы ийи дескиниг-де Чашухин ден чыдып калбайн чоруп турган. Ынчалза-даа каш удаа область чемпиону болуп келген Чашухин сөөлгү дескиниг-де ушчок мурнаа келген. Оон шагы 2 минута 41,1 секунда. Ол мурнуда бодунуң тургускан рекордундан 7,1 секунда куду деңнелди көргүссе-даа бирги черни алган. Ийи дугаарын («Урожайныңы») төлөөзи Тутатчиков ээлээн.

3000 метрге хөрээженнерден Соколова хамыкты мурнаа келген. Ынчалза-даа ол эрткен чылгы бодунуң рекордун экижидип шыдаваан. Ийиги черни Есарева, үшкүзүн Бородина олар (кайызы-даа «Буревестник») ээлээннер.

Эр улустуң 10000 метр чарыжынга эң шыырак Есарев («Урожай») биле Чашухин («Буревестник») ... олар үнүпкен. Оларны улаштыр Тутатчиков («Урожай») биле Сенгиижик (Таңды) олар ынай болган. Маңаа Есарев биле Чашухин олар 20 дескиниг эрткижеге чедир бот-боттарындан чыдып калбайн кожа чоруп келген. Ынчалза-даа Есарев бодунуң удурланыкчызындан чоорту-ла ырап бар чораан. Көрүкчүлерниң талазындан Чашухинни хей-аът кинрип:— Че, Гена ам-даа күжүңү немевит, хөй эвес арты — деп үнүер оон-моон дыңналып-ла турган.

— Чашухинни көрем, чартык дескиниг озалдай берди, ол ам Тутатчиковка-даа алыр чыгыы-дыр — деп, бир кезек көрүкчүлер чөгенген чүве дег чугаалаштылар. Финишке баштай-ла Есарев келген. Ол 21 минута 06,8 секундада келгеш, тиилээн. Ийи черни Чашухин, үшкүзүн М. Оюн («Урожай») олар алган.

Моон-биле коньки ийи хүнүңү маргылдаазы доозулган. Хөрээженнерниң коньки талазы-биле 3 хевириниң маргылдаазынга Есарева 255,482 санны алгаш, тиилээн. Эр улустуң ол-ла маргылдаазынга Чашухин эң эвээш санны көргүскеш, бирги черни алган.

Нинги команда аайы-биле бирги черни «Буревестник», ийигизин «Урожай» спорт эки-тура ниитилелериниң командалары болгаш үшкү черни Таңды районуң командазы ээлегилээннер.

Спартакиаданың коньки талазы-биле хөрээженнериң маргылдаазынга эң эки түннелди көргүскен «Буревестник» командазының төлөөлекчилери (солагай талазындан) Есарева, Соколова, Бородина олар.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Бөгүн, март 16-да

Г. Стефанскийниң

АРЫГ ЭВЕС КҮШ

деп шиизи болур.

Шиинин эгелээри — кежээкиниң 7 шак 30 минутада.

Обласка агаар бойдустуң байдалы

Бөгүн обласка болгаш Кызылга каан, хар чагбас болгаш хат ей-тап хүн болур. Агаарның температуразы: даглыг черлерге 0—5, чавыс черлерге 7—12, а Кызылга 7—9 градус соок.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

Кызыл хоорайның Кочетов кудумгузунда № 60 бажыңның 3-кү квартиразында чурттап турар хаалаты Галина Александровна Гайдук Красноярск хоорайның Сталин проспектизинде № 105 бажыңның 22-ги квартиразында чурттап турар ашаа Валерий Георгиевич Гайдуктан чарлыр дугайында херек кедүрүп турар.

Ук херекти Кызыл хоорайның ийиги участогунуң улус судунга кеер.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Болгарияның тудугжуларының дайынчы сорулгалары

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында ышкаш тудугнуң ындыг шалыпкын өзүлдезин Болгария бодунуң төөгүзүнде көрүп көрбээн.

Кыска үениң дургузунда Батакскиниң гидроэнергия белдири, В. И. Ленин аттыг металлургия заводу, коргулчун-ак-демир заводу, сода заводу, элээн каш улуг электростанциялар, суг мөөңнээшкиннери болгаш өске-даа эң улуг үлетпүр тудугларын түткан болгаш ажыглалга кирген. Көдээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазы база-ла тудуг ажылының калбарышкыны-биле кады чоруттунган. 1949—1959 чылдарның дургузунда 49 муң ажыг көдээ ажыл-агый тудуглары көстүп келгилээн. Улусчу эрге-чагырга ажылчы чөннүң материалдыг болгаш культурлуг байдалын экижидер дугайында хүн бүрү сагыш салбышаан, 530 муң хире чуртталга бажыңнарын түткан, ол дээрге ам бар чуртталга бажыңнарының курлавырының 33 хуузу-дур.

Тудугнуң ындыг шалыпкын өзүлдези тудуг материалдарын бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринге чедирген. Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң продукциязы 1939 чылга бодаарга 1958 чылда 15 ажыг катап өскен. Дагдугу-цемент, пенобетон, автоклав кылыглары, эптеп кылыр демир-бетон конструкциялар, оондаа өске тудуг материалдарының чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрери шиңгээдип алдынган.

Үшкү беш чылда чурттуң хөгжүлдезинин шалыпкын темпилери капитал тудугнуң адырларынга чаа харыысалгалыг сорулгаларны салган. Чижек саннар өзугаар алырга, 1958—1962 чылдарда капитал салыышкыны барык-ла 36 млрд. лев-акша болур ийикпе азы БКП-ның VII съездизинин директиваларында ол үениң иштинде көрдүнген деңнелинден барык 10 млрд. лев-ашка ажар.

«Марица-Восток» деп энергокомплексилиг тудуг, «Кремиковчулар» деп металлургия комбинады, Стара Загора хоорайның чоогунда азот тук заводу, ийи миллион гектар шөлдүң суттарылга системалары болгаш өскеда элээн каш ындыг улуг тудугларны эң кыска хуусаада түткан турар. Болгарияда тудугларын чер казар болгаш бетоннаар ажылдарының хемчээли чоокку чылдарда барык дөрт катап өзер.

Эргижирээн аргалар болгаш темпилер-биле амгы көрдүнген тудугнуң хемчээлин боттандырары берге деп чүве билдингир. Тудуг ажылының хемчээли ынчаар өзүп турда, база тудугнуң биеэги-ле аргалары хевээр артпышаан турда тудугларга ажылчын күжүнүң санын дөрт катап көвүдедири албан турар ийик. Ынчангаш, эрткен чылдың төнчүзүнде Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединин тудугга холбаштырган пленумун тускай чыылдырган турган. БКП ТК-ның пленуму экономиканың ол кол адыры тудугну үлетпүрлүг өруктарже шилчидип, эде тургузарының калбак программазын айыткан.

Төлевилелди, чаа эң ажыктыг болгаш депшилгелиг тудуг материалдарын шиңгээдип алыр болгаш тудуг ажылдарын механизастаарын экижидер талазы-биле хемчегларни пленумнуң шиитпирлеринде ажылдап кылган.

Тудугларны төлевилеп турарының үезинде тудугнуң чаа техниказын болгаш технологиязын ажыглаарын баш удур көөрүн төлевилел организацияларынга саналдаан. 1965 чылга чедир күрүнеиң болгаш кооперативтиг чуртталга тудуунуң 60 хуудан эвээш эвезин база культура амыдырал тудуунуң 40 ажыг хуузун чаңгыс аай төлевилелдер өзугаар күүсеткен турар, ол болза тудугну хөлчок чиигедир болгаш дүргедедир.

Бодунуң даштыкы болгаш иштики кааскалгазының, таарымчалыының талазы-биле ажылчы чөннарның өзүп турар негелделеринге болгаш хереглелдеринге дүүшкен ындыг чуртталга бажыңының хевирин тургузар сорулга төлевилекчилериниң болгаш архитекторларның мурнунда салдынган.

Улуг курлавырлары Родопы дагларында чоокта чаа шинчилеттинип тывылган бетон-агломериттин, теромзиттин, керамзиттиң болгаш ылаңгыя перлиттиң чиик долдурукчуларының чаа хевирлериниң бүдүрүп үндүрүлгези организастаттынар. Чылыгны, хүнүң болгаш сугну аңгылаар материалдарны бүдүрүп үндүреринин талазы-биле күүчүлүг чаа чүүлдер тургустунуп турар.

Белен эптээр демир-бетон конструкцияларны бүдүрүп үндүрер бүдүрүлге черлериниң чуртта тургустунуп турары тудугну үлетпүржүдеринче шилчиир арганы бээр. Улуг хемчээлдиг панелдерни, блоктарны болгаш өске-даа белен эптээр конструкцияларны бүдүрериниң өзүлдези чыып-эптээр тудугнуң аңаа тудугдан артык ажыктыын хандырар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң айытканы ажылдың калбак программазын болгар тудугжулар канчаар-даа аажок улуг көдүрлүшкүн-биле боттандырып турар. Үшкү беш чылдың шиитпирлиг чылы—1960 чылда тудуг ажылдарының планын хуусаа бетинде күүседир деп ылаптыг сорулганы олар салганнар.

К. НИКОЛАЕВ.
(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдиччиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00098. Чагыг № 812. Культура эргелелиниң типографиязы.